

SKOLERNES UDERUM

- 26 Fra skolegård til skoleskov
- 27 De glemte landskaber
- 32 Huler, vand og hjemlig atmosfære
- 33 Et spørgsmål om plads og prioritering
- 34 I det fysiske rum
- 36 Udvikling og forskning på vej
- 38 Trekroner Skole i Roskilde
- 40 Ved skolegårdens alt for tidlige afgang
- 41 Vestre Skole i Svendborg
- 43 Uglegårdsskolen i Solrød
- 46 Børns liv genudsendes ikke
- 48 Set fra børnenes side

Artiklerne er baseret på indlæg ved konferencen 'Skolernes fremtidige udearealer' undtagen 'De glemte landskaber' der er en opsamling af forskningen relateret til udearealerens pædagogiske betydning.

Det er bedst at vi har en skov...

'Noget af det sjoveste det er nok at spille fodbold. Vi bygger også nogle gange huler ovre på den anden side eller klartrer i træer. I stedet for at have en legeplads, så har vi en skov.' *Hvad synes du er fedest at have - en legeplads eller en skov?*

'Jeg synes, at det er bedst at vi har en skov.' *Hvorfor det?*

'Fordi at der kan man lave nogle bedre ting, synes jeg.'

Men på en legeplads der er der sådan nogle klatretårne og alt muligt. Hvad er det så, der gør det sjovere at være i en skov end på en legeplads?

'Det er nok, at man selv kan lave nogle ting. At man selv kan bygge de ting, man vil lege med.'

Hvorfor er det sjovere?

'Fordi, at hvis man ikke synes at det er sjovt at lege på en legeplads, så kan man selv bygge det, som man gerne vil lege med.'

Var du med til at bygge skibet?

'Nej, det var jeg ikke. Men jeg var med til at bygge en hule derovre. Det tog nogle dage og så holdt vi en fest fordi vi ville fejre at vi havde gjort så godt et arbejde. Og så lavede vi en slags hule, og så blev det til sidst til et tivoli hvor vi havde stillet nogle dåser op, og så skulle man prøve at ramme dem med en bold. Det var meget sjovt.'

Interview med Sigurd, 2. klasse.
Gengivet fra bogen 'Samspil mellem børn og skolens fysiske ramme' af Thomas Gitz-Johansen, Jan Kampmann, Inge Mette Kirkeby. (Foto: Ionee Skovgaard Hoaran)

Skolernes uderum:

Fra skolegård til skoleskov

Af Anne Fischer Stausholm

„Du skal kunne bruge dine sanser fuldt ud og erfare, at smukke tanker bedst tænkes smukke steder. Derfor bør skolens rum og omgivelser være blandt de smukkeste menneskeskabte.“

Fra '10 bud for fremtidens skole'. Det Musiske udvalg

Fremtidens skolegård er en grøn skov. Eller det der ligner. Den kan alt det børn og pædagogik ønsker af skolens udearealer. Væk med meget af den sorte asfalt, ind med træer og et langt mere vitalt udtryk. Det opfylder børnenes, lærere, pædagogers og folkeskolens krav til inspirerende udearealer.

Sådan kan man sammenfatte den litteratur der er inden for området og konferencen om 'Skolens fremtidige udearealer' som Danske Anlæggartnere holdt den 19. marts 2002.

Udtalelser fra børn og pædagogiske erfaringer viser at børnene trives hvor de selv kan skabe legefaciliteterne. Hvor der er huler, hygge og vand for at nævne de tre ord børn selv først peger på. Hvor der er rum og intimitet til pauser, rollelege og stille snak. Rum til både større og mindre børn og til forskellige lege. Asfalt til skateboard, rulleskøjter og boldspil er fin nok, men kun som et af flere tilbud.

Skov giver den intimitet og natur som børnene ønsker samtidig med at den giver et utal af legemuligheder og kan indgå i undervisning. Skalamæssigt vil den leve op til skolens bygninger og også på den

måde udtrykke at inde og ude er ligeværdigt.

Baggrunden for konferencen er udsagn og kendsgerninger der taler deres tydelige sprog. Folkeskoleloven fra 1993 peger på at natur og miljø skal integreres mere i undervisningen. Det grønne islæt skal indtages i alle fag når det er relevant.

Mange af folkeskolens ca. 1700 bygningsanlæg er nedslidte og står foran en renovering. Elevtallet stiger og inden for de næste 10 år skal der skaffes plads til 100.000 flere elever. Danmarks Lærerforening og Skole & Samfund vurderer - uden næppe at underdrive - at der er behov for 45 mia. kr. for at udvikle og renovere skolebygningerne.

Højere børnetal, slidte skoler og skolegårde og nye krav til pædagogisk indhold er en stor udfordring. Men i den forbindelse bør udearealerne ses som en uudnyttet ressource hvor man for beskedne midler kan tilføre skolen meget.

Forståelsen for udearealerens potentiale er dog generelt lille. Derfor bliver skolernes udearealer prioriteret lavt, også økonomisk. Og af samme grund er der ikke mange erfaringer og viden at trække på.

Fordybelse og koncentration er ikke svært når der er højt til loftet og fuglene synger. Bliver rastløsheden for stor er der heldigvis småsten og en træstub at sparke til. (Foto: Lonee Skovgaard Hoaran)

Eller viden om hvilke fagfolk man kan trække på. Det var konferencens mål at være med til at bryde denne onde cirkel.

Der er masser af spændende tanker og tiltag inden for skoleområdet, og vores nabolande er langt fremme i en inspirerende proces. Kunsten er i høj grad at få formidlet den eksisterende viden ud til en større kreds.

For mange er en skolegård synonym med asfalterealer og sparsom vegetation som ofte er slidt sønder og sammen. Mennesker kan vænne sig til utrolig megen grimhed uden at reflektere nærmere over det. Det er derfor en forudsætning at lære at se skønheden. Det skal børnene også. Det påvirker deres fremtidige holdning til omgivelserne.

Vi kan tage de gode eksempler under armen når vi henvender os til politikere, skoleledere og skolebestyrelser. Det er eksemplets magt vi må forlade os på for at få frodige og grønne skolegårde for nutidens og fremtidens skolebørn.

I Berlingske Tidende blev der kort før konferencen bragt en artikel om børns indlæring under overskriften 'Glade børn leger bedst'. Ny hjerneforskning viser at leg er den mest

effektive indlæringsmetode, lød budskabet. Det er gennem legen at børn udvikler sig hurtigst og lærer mest. Der stilles derfor spørgsmål ved hvorfor vores skoler er indrettet så leg og læring adskilles mest muligt. Selv om leg og læring er to sider af samme sag.

De principper vi hylder i dag er industrialderens forældede tankegang om børns vej til større viden. En ny skole i Hellerup tager sit afsæt i at forene leg og læring i den daglige undervisning. Håbet kan være at flere følger efter.

Konferencen efterlod det indtryk at der ikke er nogen tvivl om hvad det er børnene vil og har godt af. Der er masser af gode eksempler, udsagn fra børn og undersøgelser der pæger børnenes behov. Det svære er at tænke de nye tanker ind i en økonomisk, politisk og planlægningsmæssig sammenhæng. Det igangværende arbejde med en eksempelsamling fra Statens Byggeforskningsinstitut, der ventes færdig i begyndelsen af 2004, vil i den sammenhæng være en god hjælp. □

Anne Fischer Stausholm er landskabsarkitekt og fagkonsulent i Danske Anlæggartnere.

De glemte landskaber

Viden om børns leg og Folkeskoleloven stiller nye krav til skolens udearealer

Af Lonee Skovgaard Hoaran

En kort gennemgang for det indre blik af udemiljøet ved skoler, vuggestuer, børnehavers og boligbebyggelser giver samme associationer: En sandkasse med et legehøjhus til de små, et klatrestativ så man kan komme op og en rutschebane så man kan komme ned. Et par gynger der giver sus i maven, og et asfalt- eller græsareal til boldspil for de større.

At voksne udviser omsorg for børn er imidlertid ikke ensbetydende med at børnene får det godt eller kan lide miljøerne, anfører Gunilla Lindholm¹. De voksnes omsorg præges af en forestilling om hvad der er godt, men forskning viser at det ikke er de traditionelle legeopstillinger børn foretrækker hvis de har frit valg.

„Oftentimes etableres udemiljøer for børn med udgangspunkt i traditionel parkkultur hvor børnene er konsumenter og deres tilstedeværelse kan karakteriseres som ophold. Ud-

trykket 'børns uderum som børns største klasseværelse' bør blive mere end en spændende målsætning. Det kræver mere kendskab til børn og en anderledes voksenrolle.”²

Det skal med at skolens udearealer har betydning for andet end barnets leg i frikvarterer. De bruges også i undervisningen og i stigende grad også efter skoletid af de børn der er i skolefritidsordninger.

For at finde den bedste løsning må man undersøge hvilke krav der kan stilles til skolens udearealer i dag for at de kan leve op til Folkeskolelovens krav. Og man må tage hensyn til børnenes behov for et stimulerende og udfordrende miljø til leg og læring. Det er nødvendigt at komme bort fra kun at bruge traditionelle legeopstillinger.³

Skaber identiteten

Skolen er en institution børnene tilbringer 9-10 år af de-

res liv i, og den har stor betydning som dannelses og uddannelsessted. I dag gælder det mere end tidligere da der er gennemsnitligt 4 timers undervisning mere om ugen (efter Folkeskoleloven 93)³. For de mindre børn er der yderligere timer i SFO'erne hvor de er om eftermiddagen.

Deres identitet formes i skolens miljø der er en offentlig institution - deres arbejdsplads. Skolen er det miljø, der næst efter hjemmet præger identitetsdannelsen mest, og de erfaringer og den socialisering der er gjort her er grundlag for hvordan børnene fremover angriber nye udfordringer og agerer i sociale sammenhænge.⁴

Mere tid i skolen og urbaniseringen de sidste årtier har begrænset børnenes adgang og tid til at færdes i naturmiljøer omkring hjemmet. Det er derfor ekstra nødvendigt at skolens miljø kan give oplevel-

ser og erfaringer som førhen blev tilgodeset i den nære omverden ved hjemmene.

Pladser og rum

Børn leger alle steder og udnytter faciliteterne i omgivelserne så godt som muligt. Men kvaliteten af legen og samværet afhænger af om omgivelserne støtter eller forhindrer legen i at udfolde sig. Det har betydning for hvor alsidigt deres mentale og kropslige udvikling stimuleres. Alsidig motorisk aktivitet har vist sig at have positive konsekvenser for andre læringsprocesser, idet der frigives energi til at koncentrere sig.

Leg er en essentiel del af barnets udvikling. Leg af god kvalitet betyder at der kan udvikles kompetencer inden for social samvær, evne til at løse problemer, nytænkning og at barnet udfordres kropsligt, intellektuelt og socialt.

Det stiller krav om at der er

De små gårdrum til klasserne giver plads til at små grupper kan lege uforstyrret.

Støttemuren er med til at dele det store udeareal, med græs og idræts-faciliteter oppe og et mindre kantet astafaltareal på det laveliggende område. Ud over at løse et terrænmæssigt problem bliver muren også til et legeredskab man kan lege på eller ved.

Pigerne skærmer deres aktivitet ved at sætte sig mellem volden og hegnet ud til boldbanen.

plads nok til rolle- regel- og fantasilege. Udformningen af udearealet må støtte børns vekslende behov for at kunne deltage i fællesskabet eller - mindst lige så vigtigt - at kunne trække sig tilbage og være alene. Behovene er meget alsidige. Børn har forskellig alder, køn, etnisk oprindelse og vekslende individuelle behov.

M. Forsgård har undersøgt størrelsen på legegrupper. Grupper på 2-6 deltagere udgør mellem 50 og 60 % af børnene på begynder- og mellemtrinnet. På baggrund af børnenes legemønstre er det altså nødvendigt med mange pladser eller rum, hvor disse grupper kan udfolde deres leg.⁵

Uforstyrret leg

Der skal være plads til at mange grupper af børn kan lege side om side uden at andre forstyrrer eller ødelægger legen. Det skyldes at den indlevelse der foregår i specielt rollelege er meget personlig. Man må derfor trykt kunne leve rollerne ud uden fare for at blive udstillet.

Legen skal kunne skærmes af for andre børns indblanding. Og fra voksnen. Det har betydning for udviklingen af identiteten. Uden voksenindblanding løses problemer på børnenes betingelser. Det udvikler deres sociale færdigheder at løse deres egne konflikter selv.

Store græsarealer, som der ofte er på skoler, bruges typisk til regellege i større grupper. F.eks. rundbold og fodbold. Disse store arealer er nødvendige, men tilfredsstillende ikke alle børnenes behov - højst halvdelen - da mange leger i mindre grupper og har brug for mindre rum hvor deres lege kan udfolde sig.

Rollelegen, som fylder meget hos mindre børn, foregår i et socialt univers og udvikler sprog, begreber og øvelse i at kommunikere. Rollelege kræver ro for at kunne udfolde sig. I udemiljøet må der derfor være rum og kroge hvor denne type lege uforstyrret kan finde sted.

Rollelege foregår typisk i et hverdagsunivers, f.eks. et hjem, køkken, brandstation, kontor, skov. Med en fleksibel flerk funktionel indretning er

der de bedste muligheder for at skabe disse hverdagsuniverser. En hæk, der har en overordnet rumdelende funktion, kan blive til skoven hvor actionfigurer kæmper. En støttemur kan blive til en købmands-disk. En gruppe af bænke bliver et hospital. I et krat kan cowboys, indianere, sørovere og politifolk jage hinanden.

I en engelsk undersøgelse af Frost og Cambell blev traditionelle legepladser sammenlignet med legepladser hvor funktionerne var mere udefinerede. På de traditionelle legepladser foregik 77% motorisk leg og 3% rollelege og fantasilege. På de alternative legepladser var motorisk leg reduceret til 43% og fantasi- og rollelege steget til 40%.²

Udformning og adgang

Børn bruger de muligheder, der er i rummet til at skærme deres leg fra omverden. Det kan på udearealet være striber i belægning, malede felter på asfalten eller forskellige højder på græsset. Også bænke, hegn, træer og bakker kan bruges til at skabe grænser. Formen på en flade kan udelukke det fra brug eller give mulighed for at flere grupper kan komme ind på det. Gunilla Lindholm bruger udtrykket 'arealets kerne'.¹

Lindholm taler også om at rummet skal have en 'tilstrækkelig størrelse' til at en aktivitet kan udfolde sig. Pladser kan blive for små, men også så store at de ikke er rare at lege i. En tomandsgruppe der vil bytte klistermærker har ikke lyst til at sidde midt i en stor asfalteret skolegård.

Rummenes art, antal og størrelse bør afspejle det antal grupper og de forskellige behov børnene på skolen har. Rummenes placering i forhold til skolebygningerne får central betydning ikke mindst i forbindelse med hvor lange frikvarterene er. Det kan være umuligt at nå ud, komme i gang og ind igen hvis pausen kun er 5-10 minutter og børnene skal ned fra 3. sal.

De forskellige gruppers adgang til arealerne må også ses i forhold til om børnene tør og kan bruge disse aktiviteter. Området må være inden for deres territorium, med klare

stier så man sikkert kan komme derhen. F.eks. vil 1. klasses børn have svært ved at nå et legeområde hvis de skal gå over boldbanen som 9. klasserne spiller på.⁶

Tryghed

Børns tryghed og tilhørsforhold til stedet har betydning for om de udnytter de muligheder der er på skolens areal. Børn oplever og tolker udformningen og indretningen af skolen ud fra et barneperspektiv. F.eks. er børn naturlig tiltrukket af vand. Hvis der er vand på skolen der kun er til øjet og ikke hånden, er barnets instinktive behov og skolens signaler modsatrettede. Hvis skolens eneste træ er forbudt at klatre i, er det meget frustrerende da træer i barneperspektiv er oplagte klatrestativer.

At tolke omgivelserne 'forkert' kan føre til at man føler sig utryk ved omgivelserne og ikke kan eller tør udnytte mulighederne i dem. Og udearealet er lige så vigtigt som de indre omgivelser. Det mener børnene i hvert fald. Miljøet ude må derfor også sende klare signaler til børnene om skolens værdier.

Hvis der ikke er plads nok på udearealet, bliver der nedgang i gruppelegen og en øget aggressiv adfærd. Undersøgelser fra England viser at over 70 % af den mobning der foregår på skolen sker i løbet af frikvarterene.⁷

En undersøgelse fra børnerådet viser at mange børn er utrygge på legepladserne. De er bange for at få bolde i hovedet og savner små steder hvor man kan sidde stille og roligt.⁸ Det kan løses med et privat område tæt på klasseværelset eller trinnets udgang, som er en overgangszone til det offentlige rum.

Naturen ind på skolerne

Det er utrolig vigtigt at der er adgang til grønne områder som i deres karakter er så vilde at man kan kravle ind i bevoksningerne, klatre og bruge affald til lege og byggeskaber. Natur giver samtidig erfaringer med levende planter og dyr, økosystemer og årstidsvariationer.

Vi husker bedre og mere de-

taljeret oplevelser vi har haft udendørs. Patrik Grahn har lavet forsøg der viser at børn med natur tæt på skolen udvikler sig bedre motorisk, og deres fantasi stimuleres mere end børn uden natur ved skolen.⁹ G. Lindholm har opdaget at der er flere og mere varierede lege på asfalten når der også er adgang til naturarealer på skolen.¹ Bedst er det hvis området er en del af det egentlige skoleudeareal.

Hvis området skal kunne klare sliddet og bevare sit naturpræg, anbefales mindst 20-25 m² netto pr. barn. Denne størrelse medfører dog en del vedligehold på grund af sliddet. Det undgås med 50-70 m² netto pr. barn.²

Hvis der i umiddelbar tilknytning til skolen ligger en park, skov eller lignende som kan blive en aktiv del af udearealet, er det også værdifuldt. Og her står skolerne ikke for vedligeholdelsen hvilket er en økonomisk fordel.

I vild bevægelse

Bevægelsesleg giver øvelse i kropsbeherskelse og motoriske færdigheder. Det kan f.eks. være ved at klatre, hoppe og spille bold. Legen kan også opøve i flere færdigheder på én gang. Det kan være at synge, hoppe og klappe eller at fortælle en historie i sang hvor der knyttes trin og bevægelser til. I udemiljøet er der plads til at barnet kan udfolde sig i vild fysisk leg og dermed lære at mestre sin krop bedst muligt.

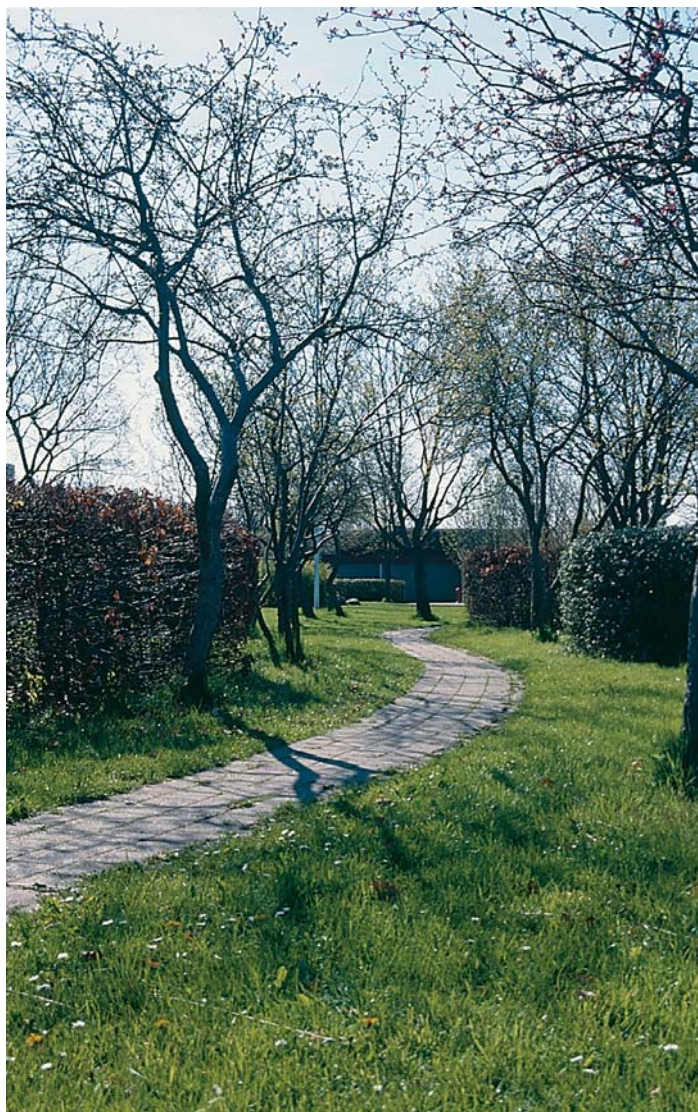
På udearealer kan der gøres helt andre erfaringer end indre rum kan tilbyde. Det gælder erfaringer med planter og dyr, årstidens variation, muligheder for kropslig udfoldelse, samvær og samspil med andre børn på legens præmisser i de lege som der oftest kun er plads til udenfor. Udearealer giver erfaringer med rum og afstande i en helt anden skala end indemiljøer kan. Disse anderledes sanseoplevelser er med til at skabe barnets identitet og verdensbillede.

Eksperimentere

Bygge- og konstruktionslege giver barnet mulighed for at forandre på miljøet og eksperimentere. Den knytter sig spe-

På Hyldagerskolen er udearealet så stort og varieret, at børnene i Natur og Teknik kan lede efter insekter og andre dyr i undervisningen. Skolen har også et arboret med en større samling af forskellige træer og en køkkenhave.

Børn opfatter udearealerne som en del af skolen. Hele området ude og inde sender signaler om det miljø, den institution, som skolen er. Her ses det frodige indre gårdrum på Hyldagerskolen.

Når der er løse dele i udearealet kan de indgå i børnenes egne konstruktioner. Det kan udvikle børnenes materialeforståelse og kropsbeherskelse.

cielt til børn på mellemtrinnet, d.v.s. 7-10 år. Det at kunne manipulere med omgivelserne, at kunne konstruere og sætte ting sammen, er vigtigt for den kreative tankegang og evnen til problemløsning. Børn på mellemtrinnet kan tænke abstrakt, men problemløsningen og den bagud- og fremadrettede tænkning må tage udgangspunkt i noget konkret.

Ud over byggelegepladsen giver en skov også mange muligheder for at manipulere. Med de mange løse dele der findes i form af grene, jord, sten og måske vand kan der bygges og konstrueres huler og hele universer til fantasi- og rollelege.

Konstruktionslege udenfor adskiller sig væsentligt fra indre miljøer ved at de udefinerede materialer har uanede muligheder. Der kan konstrueres rum som børnene selv kan være i, og det er muligt at vende tilbage til hulerne en anden dag. Man har 'sat spor' i modsætning til f.eks. huler inden døre der skal ryddes op, når man ikke gider lege der mere. Ude skal materialerne først findes og muligheder opdages. Indendørs konstruktions-sæt kommer ofte i æsker med billeder og vejledninger

der begrænser kreativiteten.

Hvis der ikke er plads eller muligheder for at bruge og manipulere med omgivelserne, kommer der flere regellege. Hvis der ikke er plads eller udfordringer nok, vil det i værste fald føre til frustrationer som kan komme til udtryk gennem destruktiv adfærd som hærverk og mobning.

Undervisning ude

Skolens udeareal henvender sig både til børnenes frie leg i frikvarterer og i skolefritidsordningen (SFO), men det bør også inddrages i undervisningen og tilbyde faciliteter der kan supplere og nuancere det indre klasseunivers. I den seneste Folkeskolelov er der kommet tre nye indslag ind der har direkte relation til udearealet.

- I faget 'Natur og Teknik' er det grundtanke at børn skal eksperimentere og lege med naturfaglige og tekniske emner allerede fra 1. klasse.
- Børnene skal lære om menneskets samspil med naturen.
- Det grønne islæt skal inddrages i alle fag når det er relevant.

Da skolens organisering ofte er i lektioner af 45 minutter og flere lærere tilknyttet klassen i

løbet af dagen, er det svært at få tid til at komme på ekskursioner. Hvis børnene skal få førstehåndserfaringer med de tre nye indslag må naturen og menneskets samspil med nærmiljøet og naturen flytte ind på skolen. Så er den let tilgængelig og bliver hverdag frem for et udflugtsmål.

Som Erik Håkansson skriver: „God undervisning kræver plads til kroppen, til bevægelse, til kropslige erfaringer. God læring forudsætter elevaktivitet i den helt konkrete form at kroppen kan bevæge sig, sans og eksperimentere. Derfor skal undervisningens rum ikke indskrænke kroppens muligheder, men tværtimod åbne, stimulere og udfordre sanserne.“⁶

Mange af de praktiske projekter der er nævnt i svensk og norsk litteratur tager netop udgangspunkt i praktisk arbejde og regelmæssig kontakt, med naturen omkring os. Skolehaven og dyrehold er ofte nævnte eksempler. Skolehaver giver praktiske færdigheder og læring med udgangspunkt i egne erfaringer. Herefter kan arbejdet videre med problemer som har undret eller skabt nysgerrighed i felten på en mere teoretisk måde. Det er

alle forhold der lægges vægt på i pædagogikken som den udtrykkes i folkeskoleloven.

Faghæfterne i f.eks. Natur og teknik¹¹ og Biologi¹² indeholder 'centrale kundskabs- og færdighedsområder' som er bindende for læreren. Både her og i folkeskoleloven gøres det klart at 'det grønne islæt' bør trækkes ind i undervisningen for at børnene kan lære om menneskets samspil med naturen. Her kan skolehaven være et væsentligt element.

Også dyrehold er en oplagt mulighed for igen at få erfaringer med menneskets samspil med naturen. Der er mange identitetsudviklende kvaliteter forbundet med at opleve, passe og have ansvar for andre levende væsener der er afhængige af en. Det er erfaringer der kan knyttes til 'den indre intelligens' og skærpe den alsidige udvikling og ansvarsfølelse. Det kan være nødvendigt at inddrage forældre, SFO-pædagoger, pensionister, kommunegartnere etc. for at få dyrehold og køkkenhaver til at fungere.

Skolens formål er bl.a. at skabe hele, selvstændige nysgerrige individer der har tillid til egen formåen og som kan blive ansvarsbevidste sociale

borgere. Fundamentet for at lære og for at turde udvikle sig er tryghed. Folkeskolen skal derfor være et trygt sted, både ude og inde. Hvis børnene er trygge, og har positive oplevelser fra frikvarteret med ind i timen, kan de være mere åbne og modtagelige for at lære i timerne.

Plads til læringsområder

Folkeskoleloven og målsætninger for de enkelte fag siger at man skal udnytte udearealerne. Men selv nok så gode arealer bruges ikke med mindre læreren vil. Omvendt kan vilje og initiativ fra engagerede lærere få en masse aktiviteter på benene på arealer hvor man ikke tror det er muligt.

Det gode udemiljø er så fleksibelt at mulighederne kan skabes når interessen er der. Der må være plads til at hele klassen kan arbejde ude. Der må være rum som kan indrettes til jernalderværksteder eller køkkenhaver som kan sløjfes igen hvis de ikke bruges.

Det er vigtigt at pladserne ikke ligger i perifere områder og bliver ubrugelige når de ikke anvendes til bestemte aktiviteter. De skal netop ligge centralt så de let kan udnyttes. Når de er en integreret del af hele udearealet hvor leg, læring og oplevelser bliver side-stillet, sender de et signal om at leg og læring er to sider af

Lige ved siden af Hyldagerskolen findes Albertslund dyregård, hvor skoler i kommunen kan komme ud og se høns, heste og andre dyr, og børn kan få ansvar for egen kanin.

samme sag. Børnene skelner ikke. Det bør organiseringen af udemiljøet heller ikke.

Byggelegepladser kan bruges til leg og undervisning, forhindringsbaner og skolehaver. Afgrænsede og beskyttede græsområder kan bruges til leg den ene sæson og til værksteder den næste. Overdækninger og siddepladser gør anvendelsen endnu større. Hvis der ikke arbejdes på stedet kan man i ro og mag sidde og bytte klistermærker eller pigerne kan sidde og snakke.

Lærebøger inddrager i stor udstrækning udearealer og

det nære miljø, specielt bøgerne til Natur og Teknik samt bøgerne til matematik i indskoling. Det er problematisk hvis børnene tidligt erfarer at man kun læser sig til tingene og ikke prøver dem. Derudover er det et problem kun at læse om at 'passe på naturen' og ikke selv praktisere det. Det er de positive erfaringer eller oplevelser i naturen der giver lyst til at bevare den.

Dialog

Det er væsentligt at der ved renoveringer og nybyggerier er en aktiv dialog mellem

landskabsarkitekten og lærerne. Det skal sikres at de pædagogiske planer og visioner for udearealerne knytter sig til skolens hverdag og integreres i skolens virke. Hver skole har sine individuelle behov og prioriteringer. Det må diskuteres i de indledende faser for at sikre at den nye udformning ikke blot bliver anderledes, men også bedre. Ofte vil der på grund af begrænset plads skulle foretages valg der forudsætter en kortlægning af skolens ønsker.

Plantninger er mange år undervejs. Det tager år inden træerne er store nok at klatre i eller buskadserne er tætte nok til at rumme huler. Visioner og helhedstækning i starten af et byggeri eller større renovering kan betyde at plantningerne kan nå det ønskede udtryk der i planlægningen var tiltænkt dem. Det er ærgeligt hvis de skal fældes på grund af tilfældig placering.

Ved at skabe plads og muligheder til en skole i konstant forandring er der håb om og større sandsynlighed for at udearealerne kan rumme og integrere de pædagogiske idealer. □

Ionee Skovgaard Hoaran er uddannet lærer og landskabsarkitektstuderende. Hun har skrevet bachelorprojekt om skolers uderum som forstudie til en undersøgelse på By & Byg. Hun er tilknyttet Danske Anlægsgartnere som studentermedhjælp.

Vangeboskolens udearealer grænser op til skov og i skovbrynet ud mod boldbanerne er der plads til at bygge og lege med de løse materialer der kan findes i skoven.

KILDER

- 1) Lindholm, Gunilla (1995): Skolgården - vuxnas bilder - barnets miljöö. Stad & Land 129.
- 2) Nilsen, Anne-Britt m.fl. (1996): Barnas uterum - lek og samvær. Universitetsforlaget, Oslo.
- 3) Undervisningsministeriet (1994): Ny Folkeskolelov. Kommenteret udgave. Forlaget Kommuneinformation.
- 4) Proshansky, H.M. & Fabian, A.K. (1987): The Development of Place Identity in the Child. (I Weinstein & David: Spaces for Children).
- 5) Forsgård, M (1987): Skolgårdens lekspråk. Bokförlaget Signum. Lund.
- 6) Kirkeby, I.M. (red.) (1999): Skolen - et fysisk landskab - et mentalt rum. Amtsentralen for Undervisning m.fl.
- 7) Sheat, L. (1991): Why improve our school grounds? Dep. of Landscape. University of Sheffield.
- 8) Hermann, D. (2000): Det er ikke rummet som sådan der er rart. Rapport om børns fysiske miljø. Børnerådet.
- 9) Gitz-Johansen, T. m.fl. (2001): Samspil mellem børn og skolens fysiske ramme. Rum Form Funktion.
- 10) Olsson, T. (1995): Skolgården - det gränslösa uterummet. Liber Utbildning.
- 11) Undervisningsministeriet (1995): Faghæfte 13. Natur/Teknik.
- 12) Undervisningsministeriet (1995): Faghæfte 15. Biologi.

Skolernes uderum:

Huler, vand og hjemlig atmosfære

Københavns Kommune spurgte brugerne hvad de ønskede sig - og fik klare svar

Af Ionee Skovgaard Hoaran

Hvad kan man gøre når man skal bygge en ny skole og gerne vil have børnenes mening om hvordan den skal se ud? Man spørger dem. Det gjorde Københavns Kommune gennem projektet 'Skolens rum - Min ønskeskole år 2000'.

Børnene havde mange idéer og ønsker både til de indre og ydre rammer. Nogle meget fantasifulde og ikke lige til at omsætte i praksis, andre viser at det er få og enkle tiltag der

skal til for at skabe bedre rammer. Ofte er det rimelige krav og simple ting og vaner der skal ændres for at gøre skolen til et rarere sted at være:

"Jeg kigger tit ud af skolens vindue og kigger på den bare plads, i frikvarteret er der kedeligt, så jeg føler mig utilpas."

"Jeg savner mest et lille rum man kan snakke i."

Alle projekter blev udstillet på Københavns Rådhus i januar 2000, og bogen 'Min øn-

„Min ønskeskole skal se ud som svampe, fordi jeg godt kan lide de mønstre der er oven på. (...) Den skal være anderledes end alle andre skoler og noget ingen andre har oplevet eller set. (...) Lige når man kommer ned til skolen kan man dufte svampe, der dufter ligesom blomster.“ Rizwana og Atika i 'Min ønskeskole - børn bygger skoler'.

skeske - børn bygger skoler' blev udgivet for at fastholde de visioner og idéer der er kommet frem gennem børnenes arbejder, så kommunen og andre kan drage nytte af den indsamlede viden.

Der var mange forslag til bedre udearealer. Ikke kun til forbedringer af områder på egen skole, men også mere generelle forslag om rammerne for udearealers organisering og udformning. Der var ønsker om områder specielt til store og små, at der skal være varmt og rart og ikke så meget larm.

Børnene på Kildevældskolen på Østerbro savnede grønne områder og kontakt til dyr og foreslog at den nærliggende kaserne nedlægges og området udlægges til park. De kunne også godt tænke sig en legeplads med plaske-sjaske-muligheder.

På Mathæusgades skole havde en 4. klasse arbejdet med forskellige rum på skolen. En gruppe skriver: "Vi har lavet et væksthuis. Det har vi lavet på grund af at vi synes, det er vigtigt og pænt med nogle planter at se på. Det er også vigtigt at bruge regnvandet til noget fornuftigt. Vi genbruger regnvandet ved at opsamle det i en beholder, der står på taget. Det er rart at have et væksthuis, når man skal lære noget om planter og dyr."

Rådmandsgades Skole 6.u: "Skolegården skal være delt i to dele, den ene er grøn og fuld af træer og blomster i

flotte farver, der er lidt stille at være der og der er en legeplads til de små børn. I den anden del skal der være ramper til rulle, skate og cykle. Man kan godt høre musik i gården."

Lykkebo Skole 2.u: "Jeg ønsker mig en labyrint, en bod, en legeplads en ny krokodille, en svævebane, et juletræ, et legehus, en dyregård, et kuglerum, et legetårn og en skøjtehal. Det er fordi skolegården er kedelig."

Holbergskolen 6.v: "Jeg kan bedst lide biblioteket og lærerværelset for der er stille og roligt og varmt. Der skal være en græsplæne med hyggested og et lille shoppingcenter med billige priser."

Holbergskolen 9.v: "Vi mangler en hule - den skal være rund og rigtig stor."

Der er specielt tre elementer som gik igen: huler, hjemlig atmosfære og vand.

Der skal være huler at gemme sig i både ude og inde. Steder hvor man kan gå hen og få lidt privatliv, læse en bog eller have hemmeligheder med slyngveninden.

En hjemlig atmosfære i udemiljøet kommer til udtryk ved ønsker om mindre intime rum og stor plantevariation. Rum der ligner en have, med køkkenhave, blomster, høns og frugttræer.

Børnenes ønsker til vand var mange og varierede. Fra svømmebassiner på taget af skolen til søer overdækket af glas så

Ny Carlsberg Vejens Skole forslag til skolens udeareal viser mange elementer i mindre afgrænsede, trygge rum med legemuligheder for både små og større børn. Fra 'Min ønskeskole - børn bygger skoler'.

Et spørgsmål om plads og prioritering

Inddragelse af leg og nærarealer bør komme mere i fokus, siger Per Bregengaard, uddannelses- og ungdomsborgmester i Københavns Kommune

Pædagogisk fokus på hvordan skolernes udearealer kan og bør udnyttes, bør være mere centralt og det bør bl.a. ske ved at inddrage brugerne - altså børnene i planlægningen. Det mener Per Bregengaard (Enhedslisten) som på 5. år er uddannelses- og ungdomsborgmester i Københavns Kommune.

Udearealernes kvalitet afhænger af både regering og kommunalbestyrelsen, anfører han, men også skolen selv har et ansvar for udearealerne da de er med til at prioritere hvordan midlerne skal bruges.

Men det er en svær prioritering. I kommunen stiger børnetallet med 50% i tiåret 1997-2007. I denne periode har kommunen et anlægsbudget på ¼ mia. kr. til at bygge, ud- og ombygge skoler og fritidshjem. Alligevel vil der komme til at mangle 50-150 klasseværelser i 2003. Manglen kan blive forøget fordi den nye borgerlige regering har skabt usikkerhed om hvilke tiltag og vilkår regeringen vil byde skoleområdet.

Et spørgsmål om at prioritere

Når en skole får midler til udbygning eller renovering, mener Per Bregengaard at prioriteringen i højere grad bør dreje sig om udearealer, bl.a. fordi flere børn i skolerne også medfører flere børn på udearealerne. Er pladsen for trang kan det føre til slagsmål, manglende udfordringer og drillerier.

I forbindelse med udbygninger reduceres tilmed skolens udearealer. Der 'snuddes' en boldbane eller lidt af skolegården, og det der er tilbage skal nu udnyttes af flere. Ifølge Per Bregengaard burde naboejendomme i stedet opkøbes og anvendes til undervisning eller rives ned til fordel for nybyggeri eller skolegårde, men det sker desværre alt for sjældent. Der mangler et helhedssyn omkring omkostningerne for samfundet, når børnene ikke prioriteres højere, anfører Bregengaard.

Han er uenig med overborgmester Jens Kramer Mikkelsen der har ønsket at nedbringe renteudgifter i kommunen ved at betale 3 mia. kr. på gæld, hvilket bl.a. er finansieret gennem salg af bygninger. Hvis de 3 mia. kr. i stedet var brugt på projekter i kommunen, kunne f.eks. skolernes budgetproblemer være løst. I stedet for må der nu prioriteres mellem hvilke skoler som har det største behov for renovering og udbygning.

I forhold til udbygninger bruges der i dag normalt 3% af anlægssummen på udearealer. Tallet burde snarere ligge på 15-25% for at opnå udearealer af en ordentlig og tidssvarende kvalitet, mener Bregengaard der konstaterer at det - desværre - oftest er udeare-

alerne der betaler prisen hvis bygningerne overskrider deres budgetter.

Udearealer med i læringen

Traditionelt har man de sidste 100 år kun set udearealerne som et sted til leg, pause og afslapning. Inddragelse af nærarealer og kvalitet i skolens udearealer er dog ved at komme mere i fokus. Det skyldes en erkendelse af at leg og læring hænger sammen og at børn lærer gennem praktiske erfaringer.

For byskoler er det begrænset hvilke muligheder de ofte små udearealer giver for at indtage udemiljøet i undervisningen. Det kan diskuteres om skolerne skal flyttes eller om der skal laves en form for erstatning for de manglende faciliteter i udemiljøet. I Københavns Kommune har man kompenseret med 'økobaser' i parker og omegnens skove. Her kan eleverne komme ud og lære f.eks. ved at opsætte vejrstationer og lave køkkenhaver.

Inddragelse af børn

Skolerne er til for børnenes skyld, så hvordan kan man inddrage børnene når der skal udbygges eller renoveres? Når en skole skal udbygges nedsættes typisk et byggeudvalg af skolebestyrelser, forældre og ansatte. Men hvad med børnene?

Børn kan også inddrages og være medbestemmende ved at der i undervisningen arbejdes med ønsker til udearealer. Børn kan interviewes. Det er her en god idé at tage udgangspunkt i noget praktisk. Man kan lade børnene pege på hvad der godt og skidt på de eksisterende arealer eller i det nære miljø. Man kan spørge om hvor de leger hvad, og hvordan de bruger omgivelserne, men det er vigtigt at give børnene tid at tænke sig om.

Københavns Kommune er for første gang i 25 år i gang med at bygge en ny skole. Skolebyggeriet blev udskrevet som en arkitektkonkurrence, og der blev i samme forbindelse udskrevet en børnekonkurrence der opfordrede børnene til at lave deres ønskeskole. Forslagene er trykt i bogen 'Min ønskeskole - børn bygger skoler' og der blev også lavet en udstilling hvor forslagene kunne ses.

Børnenes idéer kommer ifølge Per Bregengaard bl.a. til udtryk ved at der i projektet findes hemse, kysseunde og vand. Hvis børn inddrages i planlægningen er det vigtigt at der følges op på deres forslag. For at børnene opfatter at de har en reel medindflydelse, må deres forslag tages alvorligt - selvom der ikke er økonomi til at opfylde alle ønsker, og selvom det kan tage længere tid at nå frem til et projekt der tilfredsstiller alle. □

man kan kigge på fiskene, åer og tableauer med springvand.

Baggrunden for projektet var at Københavns Kommune for første gang i 25 år skal til at bygge en helt ny skole samtidig med at mange af kommunens skoler skal renoveres. Arkitekterne fra vinderprojektet for den nye skole, der ligger på Skoleholdervej i nordvestkvarteret, lovede at prøve at indarbejde børnenes ønsker i detailprojekteringen i det omfang det passede ind i de overordnede krav. Elementer som huler og hjemlig hygge, som står højt på børnenes ønskeliste, kan derfor også findes på den nye skole.

I forbindelse med projektet blev der udarbejdet pædagogisk materiale til lærere og elever, men rammerne for opgaven var meget frie. For at få et mere omfattende materiale, var der også lavet et spørgeskema til eleverne som bl.a. kom omkring hvad eleven savnede mest og var mest glad for på skolen. 20 skoler tog imod tilbudet og deltog. Gennem plancher, beskrivelser, modeller og tekst fortæller elever både store og små hvad de ønsker og drømmer om.

Svarene og visionerne er samlet i bogen 'Min ønskeskole - børn bygger skoler, hvorfra citaterne er hentet. Bogen kan købes ved henvendelse til Billedskolen i Ryesgade, Ryesgade 101, 2100 København Ø. Tlf. 3543 8166. Pris 125 kr. □

I det fysiske rum

Planlægning bør ske ud fra kvalitative vurderinger af børnenes behov

Af Jan Kampmann

Diskussionen om børn og plads bør ikke kun tage udgangspunkt i kvadratmetre, men også i kvalitative vurderinger af hvordan børn bruger rummet. Også når det gælder udearealerne.

I det følgende præsenteres nogle overvejelser som kan bidrage til en kvalitativt baseret diskussion af børns tilgang til det fysiske rum. Baggrunden er en nylig gennemført undersøgelse af det fysiske rums betydning for hverdagslivet i nogle udvalgte skoler. Hertil kommer en tidligere gennemført undersøgelse inden for daginstitutionsfeltet hvor der ud over behandlingen af andres undersøgelser også blev indsamlet materiale om de fysiske rammers betydning i fire udvalgte danske børnehaver.

Undersøgelserne har haft det fælles grundlag at de igen- nem 'børneperspektiv' har haft børnenes oplevelse og brug af rummet som det centrale omdrejningspunkt for derigennem at danne begreber og forståelser af samspillet mellem børn og rum.

Personligt rum

For det første har rummet betydning i relation til barnets

mulighed for at etablere et personligt rum. I dette ligger der tre væsentlige aspekter:

- 1) kontrol med interaktion,
- 2) kontrol med information og
- 3) territorialitet.

I forbindelse med kontrol med interaktionen sættes der fokus på barnets ret og mulighed for selv at vælge til og fra i forhold til rummets tilgængelighed for andre. Det omhandler bl.a. muligheden for at vælge at involvere sig i en samhandling med et andet barn. Omvendt indebærer det ofte at andre børn kan blive ekskluderet i forhold til det personlige rum disse to forsøger at etablere.

I forlængelse af dette kan kontrol med information siges at berøre den væsentlige psykiske dimension i barnets/børnenes erfaringsdannelse der handler om bevidst at tilbageholde oplysninger eller forbeholde dem til bestemt udvalgte personer. Disse to aspekter har en direkte relation til det fysiske rum eller til territorialitet i og med at de nødvendigvis er knyttet til muligheden for at hævde en brugsret over et nærmere bestemt område hvor disse typer af handlinger kan foregå uforstyrret.

Når vi taler om offentlige institutioner som skolen og daginstitutionen, udgør dette en særlig udfordring, idet både arkitekturen og skole- og daginstitutionskulturen pr. tradition har orienteret sig entydigt mod at tænke disse institutioner som ramme for offentlige - i modsætning til private - handlinger. Rummenes indretning og udformning såvel som den pædagogiske forvaltning af rummene kan således påstås på mange måder at være i konflikt med væsentlige aspekter af børnenes egne forsøg på at indholdsudfylde og betydningsbestemme rummene.

Afgrænsninger

Dette lægger op til en diskussion af den anden faktor, nemlig muligheden for at etablere afgrænsninger. Når man har haft mulighed for igennem længere tid at kigge børnene 'over skuldrene', er det tydeligt at se at mange af deres ressourcer anvendes til at etablere afgrænsninger. Over for andre børn og over for de voksne. Det er således helt klart at små letafgrænselige rum som f.eks. depotrummet, en krog i garderoben,

måske endda toilettet, er foretrukne legesteder for børnene.

Ethvert legeforløb mellem to eller flere børn kan siges at være baseret på og afhængig af skabelse af flere typer af rum. Der er et socialt afgrænset rum, som skabes via - ofte ganske besværlige - forhandlinger om inddragelse og udelukkelse. Der er et fysisk rum som bestemmes og defineres i relation til andre børn eller børnegrupper aktiviteter for ikke konstant at have i kontroverser omkring hvor grænsen mellem vores og jeres rum går. Og der er et mentalt rum som det måske mest centrale for at vi kan tale om et egentlig legeforløb, nemlig de involverede børns etablering af et fælles forestillingsrum hvor legehandling foregår og gives mening.

For at børn overhovedet kan nå frem til denne essentielle del af legen, det fælles mentale forestillingsunivers, kræves at deres energi og opmærksomhed kan rettes indad imod opbygningen og fastholdelsen af det. Det kræver igen ikke mindst muligheden for og tilladeligheden i at etablere den fysiske afgrænsning over for andre børn og voksne eller andre aktiviteter. Hvilket reelt kan være meget svært at håndhæve hvis legegruppen skal danne den fysiske afgrænsning midt på klasserummets åbne gulvareal, i den store åbne, asfalterede gård o.s.v. Dette udtrykker sig da også ofte i et stort antal konflikter hvis indhold synes at være en strid om 'territorialgrænser'.

Når man i forhold til dette betænker hvilken stor betydning man i den aktuelle pædagogiske debat tilskriver legen - også i forbindelse med børns læreprocesser - er det påfaldende så lidt at danske skoler og daginstitutioner i deres fysiske indretning og grund-

Barnet fornemmer, føler, sanser gennem sine handlinger i og med rummet. (Foto: Ionee Skovgaard Hoaran)

Det ikke entydigt funktionelle rum udgør væsentlige elementer i børnenes udfoldelses-, lege- og undersøgelsesmuligheder. (Foto: Ionee Skovgaard Hoaran)

struktur støtter en sådan aktivitetsform.

Forandringsrum

Den tredje faktor er det fysiske rums foranderlighed. Det ikke-færdige, det ikke-forhåndsdefinerede, det ikke-fastboltede, det ikke-entydigt funktionelle o.s.v. udgør væsentlige elementer i børnenes udfoldelses-, lege- og undersøgelsesmuligheder. Flere undersøgelser peger på at legens kvalitet hænger sammen med tilstedeværelsen af et sådant forandringspotentiale.

Uvilkårligt ledes tankerne hen på den særlige institutionsform som ikke mindst Danmark var internationalt kendt for tilbage i 50'erne og 60'erne, nemlig byggelegepladserne. Her var der netop mulighed for at børnene igennem manipulering og forandring af deres nære omgivelser kunne sætte sig 'spor'.

Det fysiske rum er her ikke blot en ramme omkring forskellige former for pædagogiske aktiviteter, etableret for børn af de voksne, men nok så meget præget af at det er børnene selv der indretter, definerer og forvalter, hvorved rummets historie bliver en del af og et udtryk for børnenes historie. Børnene sætter spor,

skaber sig en historie, skaber historien og sig selv.

Man kan undre sig over at de kvaliteter der var forbundet med byggelegepladserne ikke i højere grad har indvirket på den måde man tænker og forvalter de fysiske rammer i de nuværende institutioner - også hvad angår deres udearealer. Ikke mindst når vi indtager overvejelser omkring konsekvenser af den mere og mere udbredte realisering af den såkaldte 'helhedsskole' som - ligegyldigt hvordan man tænker den udformet eller hvordan man vurderer dette tiltag - jo betyder at stadig større dele af børnenes hverdagsliv skal foregå inden for skolens rumlighed. De typer af aktiviteter, som ikke lige er knyttet til at barnet sidder på en bestemt plads i klasselokalet, må derfor give anledning til nye visioner omkring hvad de fysiske rum skal kunne indeholde af mangfoldige udfoldelsesmuligheder.

Tilknytning til rum

Den fjerde og sidste faktor er barnets følelsesmæssige tilknytning til rummet. I dette ligger et personligt aspekt, idet rummets betydning er afhængig af barnets fortolkning af rummet, af dets tilgang til

rummet, af de fornemmelser, følelser, sansninger og meninger barnet etablerer gennem sine handlinger i og med rummet.

I dette ligger en påstand om at vi ofte som voksne planlægger, tilrettelægger og regulerer de fysiske rammer ud fra vores ideale, eventuelt pædagogisk begrundede, forestillinger om det fysiske miljøes anvendelsesmuligheder, mens vi er meget lidt opmærksomme på hvordan børnene faktisk bruger rummene.

Børnene forsøger f.eks. i deres egne interaktioner, venskabsrelationer og legeprocesser at etablere og fastholde bestemte tilknytninger og præferencer i det fysiske rum. Det kan være i form af stadig tilbagevenden til samme sted/krog/afgrænsede område i klassen, på gangen, toilettet, legepladsen, garderoben o.s.v.

Oftentimes vil et eller flere børns præference for et bestemt sted blive anfægtet af voksengruppen med henvisninger til at det er en andens 'tur' til at opholde sig det pågældende sted, at man ikke skal sidde og 'lumre' det samme sted hele tiden, at det hele jo er 'alle børnenes eller elevernes sted, så vi må skiftes, o.s.v.

Institutionsrummets tvangs-

kollektive præg kan illustreres ved at vi ofte kan finde Jens eller Lene ved deres 'mærke' i garderoben med det tilhørende ca. 30 cm. stykke bænk og måske et lille skab med personlige ejendele. Det er det eneste sted hvor de uden indblanding kan hævde deres personlige tilhørsforhold. Der kan de søge hen hvis de i løbet af dagen er lidt ulykkelige eller blot ønsker at lukke af for skolens eller daginstitutions-hverdagens konstante indtryksbombardement.

Den aktuelle diskussion om børn og plads bør fremover ikke alene tage sit udgangspunkt i mere eller mindre formelle bestemmelser om hvor mange kvadratmeter vi vil afsætte pr. barn, men må også sætte fokus på hvordan vi egentlig har tænkt os at forvalte de kvadratmeter der nu måtte være til rådighed.

Mere visionært vil det selvfølgelig være hvis de involverede parter på tværs af faggrænser tager udfordringen op og mere radikalt tænker i hvordan fremtidigt skolebyggeri - eller modernisering af det eksisterende - kunne tage sig ud hvis vi tager afsæt i nogle kvalitative vurderinger af hvordan børn faktisk bruger og har brug for rum. □

Jan Kampmann er professor i barndomsforskning ved Institut for Uddannelsesforskning, Roskilde Universitetscenter.

REFERENCER

- Andersen, P.O. & Kampmann, J. (1996): Børns legekultur. Munksgaard/Rosinante Forlag.
 Gitz-Johansen, T., Kampmann, J. & Kirkeby, I.M. (2001): Samspil mellem børn og skolens fysiske ramme. Rum Form Funktion.
 Kampmann, J. (1994): Et blik ind i barndommens landskab. Om børn og fysiske rammer i daginstitutionen. Forlaget Børn & Unge.
 Kampmann, J. (1998a): Børneperspektiv og børn som informanter. Arbejdsnotat nr.1, Børnerådet.
 Kampmann, J. (1998b): Det fysiske rum og børns hverdagsliv i daginstitutionen. RUC, EVU-gruppen.

Udvikling og forskning på vej

Spæd interesse trods forpligtende folkeskolelov og ambitiøs konkurrence

Af Karen Attwell

I foråret 2000 blev der på Den Kommunale Højskole holdt en konference med titen 'Stil krav til skolens fysiske ramme'. Krav til udformningen af skolens udearealer blev berørt i flere indlæg, bl.a. i forbindelse med læreprocesser og pædagogiske principper, og blev specielt debatteret med udgangspunkt i faget Natur og teknik.

Det blev klart pointeret at Folkeskoleloven fra 1993¹ kræver at udearealerne inddrages i undervisningen. Som det blev sagt af professor Mogens Hansen fra Danmarks Tekniske Universitet: „Det er ikke et spørgsmål om lærerne vil, de skal“.²

I det lys var det, om ikke uventet, så dog nedslående at erfare at svarene på de pædagogiske udfordringer, der blev præsenteret efterfølgende, svarede til at entreprisgrænserne lå i bygningernes tagdryp. De gode idéer til omlægning af udearealerne der blev vist, var der aldrig sat penge af til at gennemføre. Holdningen

var at det var der nok nogen der klarede bagefter.

Rum Form Funktion

Konferencen var tilrettelagt i sammenhæng med konkurrencen 'Rum Form Funktion i Folkeskolen' som var udskrevet i et samarbejde mellem Byggedirektoratet og Undervisningsministeriets Uddannelsesstyrelse med henblik på at følge op på regeringens støtte til kommunernes renovering af deres mange nedslidte skoler. Jo mere viden, jo bedre rustet, var tanken. Et fint ministerielt initiativ.^{3,4}

Konkurrencen må ses som den største satsning på forbedring af skolernes fysiske miljø i mange år. Den indeholdt klart en behandling af udemiljøet der sigtede på udvikling og nytænkning i forhold til både leg og læring og til skolens samlede bud på bæredygtighed.

Konkurrencen omfattede tre skoler: En ny skole i Trekroner ved Roskilde som har store udearealer, udbygning

af Vestre Skole i Svendborg som har rummelige udearealer, og ombygning af Munkebjerg Skole i Odense som har begrænsede udearealer. Konkurrencens krav til udearealerne var flest for den nye skole med de store arealer og mindst til den gamle skole med de begrænsede udearealer.

Efter konkurrencens afslutning blev projektforslagene analyseret videre med henblik på at sammenfatte og kommentere belysningen af udvalgte temaer i det samlede konkurrencemateriale. 'Folkeskolens friarealer - for fremtiden' blev sammen med en række andre analyser præsenteret i et temahæfte i efteråret 2000.

Ret skuffende resultat

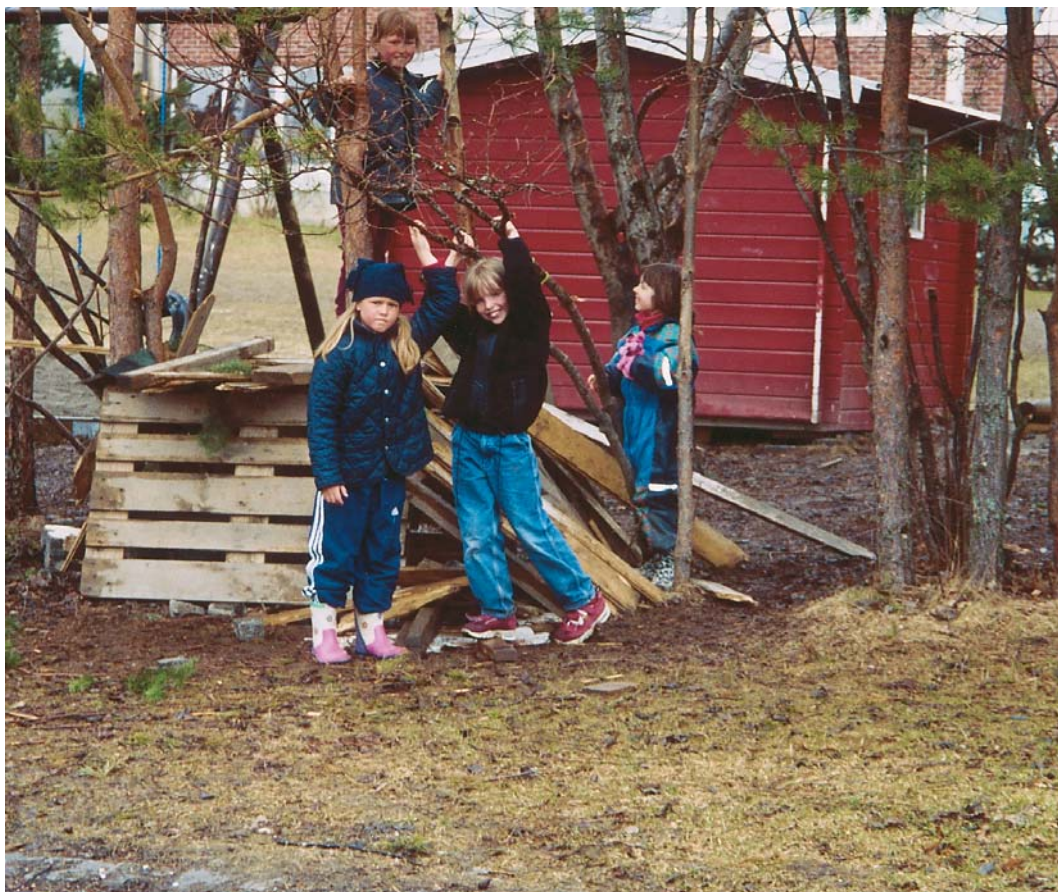
Hvad var så resultatet af analysen af udearealerne i de i alt godt 20 forslag? Med enkelte positive og nytænkende undertagelser: Samlet set ret skuffende! Behandlingen var i mange tilfælde indskrænket

til nødtørftige løsninger og uforpligtende påskrifter. De bevidnede at selv her hvor det ypperste burde vise sig, var holdningen at det var der nok nogen der klarede bagefter. Dommerkomitéen bemærkede: 'Forbavsende nok har adskillige af forslagene negligeret betydningen af at inddrage udearealerne både pædagogisk og rumligt.'⁵

Konferencens og konkurrencens demonstration af rådgi-veres og kommunale bygher-rers tilsyneladende ringe interesse for skolens udearealer samt en stort set manglende behandling af emnet i danske fagtidsskrifter gennem en år-række var en provokation. En provokation der blev starten på formulering af forsknings- og udviklingsprojektet 'Skolens udearealer. Lege- og læringsarena og nærmiljøanlæg'. Projektet, der ligesom konkurrencen er støttet af initiativet Rum Form Funktion, udføres af Statens Byggeforskningsinstitut, men med faglig bistand fra andre forskningsinstitutio-

En eksempelsamling fra By og Byg vil foreligge i 2004. Herfra vil man kune hente inspiration fra forskellige skolers spændende udearealer. (Foto: Benny Schytte)

Folkeskoleloven fra 1993 anfører at "eleverne gøres fortrolige med menneskets samspil med naturen." Denne ambition ses dog sjældent udtrykt i folkeskolerne. (Foto: Benny Schytte)

ner og faglig kontakt til en række andre institutioner, ministerier m.v.

Udgangspunktet for projektarbejdet er at der ligger mange uudnyttede muligheder i skolens udearealer, og at de kan aktiveres i et samarbejde mellem alle de aktører der enten bruger dem, burde bruge dem, passer dem - mere eller mindre - og har det økonomiske ansvar for dem.

Det er altså elever, lærere og SFO-pædagoger, skolebestyrelser og forældre, samt pædell og - ikke mindst kommunalpolitikere. Og så er der lokalsamfundet i det omfang hvor udearealerne også fungerer som en slags lokal park. Men det væsentligste er stadig folkeskoleelevernes muligheder, både i frikvarterernes leg og i undervisningssituationerne hvor Folkeskoleloven fra 1993 kræver at „eleverne gøres fortrolige med menneskets samspil med naturen“ (§ 1 stk.3).¹

I direkte følge af den generelt ligegyldige behandling af skolens udearealer og en erfaret mangel på viden om emnet er det projektets mål at samle, udbygge og videregive en sådan viden med henblik på at understøtte at udearealerne

bliver en integreret del af især kommende skolenoveringer, men også nybyggeriet.

Guide, teori, eksempler

Projektet består af en litteraturguide, et teoretisk arbejde og en hovedundersøgelse af konkrete eksempler. Derudover var Statens Byggeforskningsinstitut vært for en bacheloropgave om emnet.⁶

Litteraturguiden er en kommenteret bibliografi over dansk, norsk og svensk litteratur fra de sidste årtier. Den er grundlaget for det videre projektarbejde, men er også tænkt som akut bistand til de mange skolefolk og rådgivere der er eller skal i gang med udearealprojekter. Guiden som er under færdiggørelse vil ligge elektronisk på Rum Form Funktions hjemmeside (www.rumformfunktion.dk).

Det teoretiske arbejde sammenfatter viden fra pædagogiske, kultursociologiske, landskabsfaglige og andre indgangsvinkler som er relevante for skolens udearealer. Omtale af leg og læring, fysiske rammer og samarbejdsprocesser ligger oftest spredt inden for de enkelte fagområders litteratur. Arbejdet har derfor til formål at samle og koble den

eksisterende viden som skal lægges til grund for evaluering af de konkrete eksempler.

Det arbejde der bliver projektets mest synlige resultat er den afsluttende eksempelsamling som er planlagt udgivet i begyndelsen af 2004. Den bliver resultatet af en analyse af udvalgte skoler og omfatter både pædagogiske, fysiske, organisatoriske og økonomiske forhold. Der fokuseres også på den opfølgende drift, for uden en redelig drift vil selv de bedste intentioner og projekter ikke skabe varig forbedring.

I analysen skal der udvælges eksempler til præsentation. De skal være så vellykkede at de kan tjene som inspiration for andre skolers planlægning af deres indsats. eksempelsamlingen er planlagt udført med mange fotos og illustrationer så den er så indbydende som muligt for læserne.

I forlængelse af den danske eksempelsamling er der i øvrigt også opnået økonomisk støtte til en nordisk eksempelsamling der igen er knyttet til et nordisk forskernetværk omkring skolens fysiske ramme.

Danmark er bagefter

På nuværende tidspunkt tegner der sig et billede af inte-

ressen for skolens udearealer i de tre nordiske lande som er med i literaturguiden:

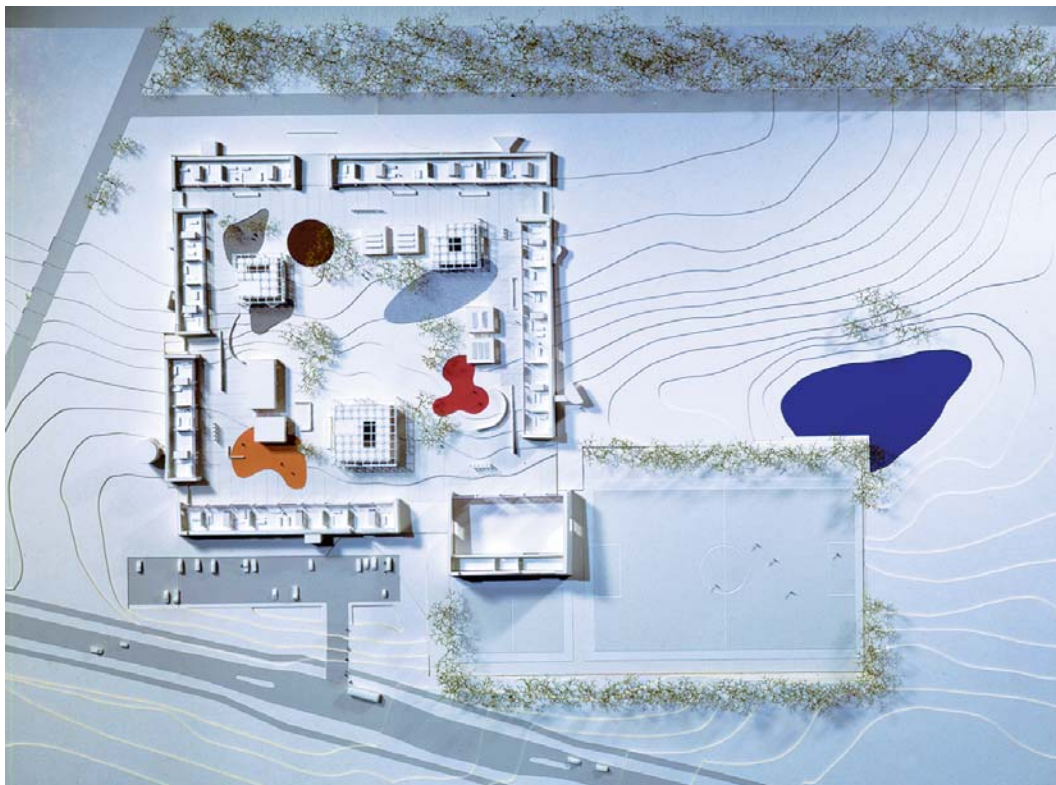
Før 1980 var der ikke den store forskel på indsatsen. Mellem 1980 og 1990 sætter Sverige af med forskningsprojekter, initiativer og projekter og både pædagogisk og landskabsfaglig litteratur. Mellem 1990 og 2000 kommer Norge med, og i begge lande forankres interessen i de tilknyttede videregående uddannelser.

Til trods for en ny folkeskolelov i 1993 og en opfordring fra Undervisningsministeriet i 1995 til at gøre uddannelserne grønnere, d.v.s. styrke elevernes miljøforståelse, er der stadig ikke sket meget i Danmark. Konkurrencen 'Rum Form Funktion i Folkeskolen' var et godt initiativ, men det var endnu bedre hvis den kunne blive afsæt for en bred interesse for skolens udearealer i alle relevante faggrupper i lighed med det der er sket i de to andre nordiske lande. □

LITTERATURLISTE

- 1) Undervisningsministeriet (1993): Folkeskoleloven
- 2) Hansen, Mogens (2000): Indlæg på konferencen 'Stil krav til skolens fysiske ramme. Den Kommunale Højskole, 1998.
- 3) Rum Form Funktion i Folkeskolen, Temahæfte. Byggedirektoratet, Undervisningsministeriet, Kulturministeriet, 1998.
- 4) Rum Form Funktion i Folkeskolen, Temahæfte 2. Byggedirektoratet, Undervisningsministeriet, Statens Byggeforskningsinstitut, 2000.
- 5) En konkurrence om Rum Form Funktion i Folkeskolen, Dommerbetænkning. Byggedirektoratet, Undervisningsministeriet, Kulturministeriet, 1999.
- 6) Hoaran, Ionee Skovgaard: Analyse og evaluering af skoleudearealer med vægt på udformning og funktion for børns oplevelses- og læringsmuligheder. Bachelorprojekt. Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, Inst. For Økonomi, Skov og Landskab, 2000.
- 7) Dahlgren, Lars og Szczepanski, Anders. Udendørspædagogik - boglig dannelse og sanselig erfaring. Oversat af Benny Schytte. Forlaget børn og unge. 2001.

Karen Attwell er landskabsarkitekt og forsker ved Statens Byggeforskningsinstitut, By & Byg.

Modelfoto af konkurrenceprojekt. Fotograf Jakob Skou-Hansen.

Skolebygningerne omslutter den indre 'kundskabens have'. Uden for ligger et sletteagtigt landskab hvor boldbanen med sit hegn danner et massivt volumen.

Skolernes underum:

Trekroner skole i Roskilde

'Kundskabens have' er skolens samlende element

„Skolens udeopholdsarealer benævnt som Kundskabens have bliver skolens samlende element. Naturens dynamik og foranderlighed er indbygget i skolen, og skolens liv udfolder sig også i naturen.“

Sådan lød det fra dommerkomitéen om vinderforslaget i projektkonkurrencen om en ny skole. Konkurrencen var en del af udviklingsprojektet 'Rum Form Funktion i Folkeskolen'. Bag udearealerne stod landskabsarkitektfirmaet Stig L. Andersson ApS Landskabsarkitekter.

Haven tillægges en særlig betydning alene af den grund at skolen ikke har indre gange. Alle nødvendige interne forbindelser og gange ligger udenfor. Det gør klasserne dét større for samme pris og gør dem samtidig gennemlyste fra begge facader. Al færdsel foregår i fri luft på alle årstider.

I skolegården flyder funktionerne som øer inden for ram-

men og danner en komposition der giver mulighed for fri udfoldelse. Vandskålen, paviljonerne og sandkassen er de statiske elementer i et ellers fleksibelt og foranderligt rum der giver plads til leg, uddannelse, natur og samvær. Plejeniveauet er intensivt i modsætning til uden for skolehaven, men frodigheden er som en blomstereng.

Alsidige funktioner

Haverummet er disponeret til alsidige funktioner som f.eks. frokost, boldspil, klatring, buksevand, skateboarding, rulle-skøjtning, dans og dyrkning af køkkenhave. Og til undervisning gennem brug af forsøgshaver der kobles sammen med undervisningen i f.eks. fysik, biologi og formning. På samme måde som gymnastik altid har været både ude og inde.

Havens samlede areal er på ca. 10.000 m² svarende til Kongens Nytorv i størrelse. Hele haven indrammes af en tegl-

befæstet platform på ca. 6000 m² der ligger i niveau med indgangene til bygningerne og danner overgang mellem ude og inde. Platformens koterings er som en ramme hvor de fire sider har fald ind mod haverummet og samles i 'smig'.

Ud fra platformen placeres mindre haver, forsøgshaver, og mindre øer, klassehaver, til ophold. Forsøgshaverne etableres som øer med muld og forskellige græsser som fjergræs, elefantgræs og bjørnegræs. Klassehaverne er anlagt med betonfliser eller grus og lave mure der afgrænser rummet og samtidig tjener som siddemure. Dertil kommer bænke, borde og stole i beton.

En rampe optager terrænforskellen mellem nord og syd i et niveaufrit forløb. Den varierer 2½-4 m i bredden, og kan bruges af gangbesværede til kørsel med let køretøj som f.eks. pedelvogn og leg som skateboards. Rampen er en integreret del af skolehavens

formsprog og naturlige indhold. Støttemure, ramper og trapper er i beton.

En græs- og blomstereng på 3000 m² koterens som ét sammenhængende og bevæget terræn. Det giver mange muligheder for oplevelser og brug. I engen udlægges øer til forskellige funktioner og med forskellige materialer og former. Engen består af slidstærkt græs og forårsløg.

Afvandingen af platformen og øerne sker ved nedsivning til engen og i terræn samt opsamling i vandtank. I kanten af teglbelægningen ind mod skolehaven, omkring legeøerne og langs rampens sider placeres dræn til at aflede overskudsvand fra haven.

Seks øer på engen

Der er 6 øer på engen: sandhaven, vandbassinet, klatrehøjen, lege- og hoppeland, sportsbaner og blomster- og nyttehaver. Øerne er placeret på hjemmearealerne for sko-

KUNDSKABENS HAVE
Skolegård til Trekroner Skole
Plan af udbudsprojekt

Overflader

- A Græsarmering og blomstereng.
- B Teglsten.
- C Rampe.

Elementer

- 1 Sportsbane i farvet gummi.
- 2 Bassin i sort asfalt med vandpost der kan fylde bassinet op som en sø. Uden vand også velegnet til skateboard, rulleskøjter m.v. To små grupper af vandgran.
- 3 Kunstig klippe til at klatre på og lille gruppe af akacietræer.
- 4 Bygning uden funktion.
- 5 Sandkasse med asketræer og mindre biotoper med græsser.
- 6 Blomster- og nyttehaver og fyrretræer.
- 7 Forsøgshaver.
- 8 Klassehaver.
- 9 Lege- og hoppeland.

lens forskellige alderstrin fra børnehaveklasse til 10. klasse.

Sandhaven på 420 m² er udformet med asketræer og en mindre ø af surbundsvækster som mosser og bregner samt større lokale sten. Sandhaven er omkranset af en betonkant, der også fungerer som siddeplads. Haven er en sandkasse til leg og ophold, men også et stykke havekunst. Den fremstår ikke tom og forladt i undervisningstimerne.

Bassinet er i sort asfalt med vandpost. Uden vand er det godt til skateboard, rulleskøjter og boldspil. I regn fyldes det med vand. Overskudsvand og tagvand opsamles i en tank hvorfra det pumpes til bassinet. Vandposten rummer drikkevand og de to vandsystemer, bassinvandtilførelse og drikkevandtilførelse, er adskilte. Det godt 550 m² store bassin kantes af beton.

Op mod bassinet plantes i mindre grupper vandgran og piletræer. Pilene kan skæres

ned hvert 5. år og vidjerne bruges i undervisningen f.eks. i billedkunst og biologi.

Klatrehøjen er en godt 300 m² plade med en klatrevæg eller store sten til at klatre på. Højen er befæstet med runde og mørke betonfliser der lægges i lys stenmel og kantes af beton. Omkring og på pladen plantes akacietræer.

Centralt placeres et lege- og hoppeland som en større ø på godt 500 m² i farvet gummi der er til al slags leg og spil som falde på halen, hoppe og danse, synge og sjippe. Den kantes af en jernskinne.

Tre sportsbaner samles i en 600 m² stor ø. Den er opdelt i et asfaltert felt til bl.a. streetbasket og håndbold; et asfaltert felt til optegning af spil, hinkeruder og et felt med asfalthøje til rulleskøjter og skateboard.

Den omgivende slette

Ud over den indre 'kunds kabens have' består skolens ude-

arealer af et omgivende sletteagtigt landskab med græsser og pionervækster som popler, bævreasp, pil og hassel. Med tiden vokser det op og giver området et frodigt udtryk.

Det sletteagtige landskab skal - i modsætning til den indre have - plejes ekstensivt, så det får en naturlig udvikling. Ud fra denne orden af tilfældighed disponeres området i øvrigt. Inventar placeres som stænger direkte i terrænet, der befæstes med græsarmring og grus der kantes af en betonflisekant. Koteringsen er kun reguleret de få steder der bygges for at bevare grundens naturpræg og for at fremhæve samspillet mellem bebyggelse og landskab som i denne plan sættes ligeværdigt.

Dertil kommer sportsbanen der omkranses af et poppelhegn så den fremtræder som et tydeligt volumen. Sportsbanen rummer en lille fodboldbane på 50 x 52 meter foruden løbebane, bane til

rundbold, springgrav og kuglestød. Forboldbanen kan flyttes frem og tilbage i forhold til nord-syd retningen, når målfeltet bliver slidt ned.

Efterskrift

Planen viser udbudsprojekt for Trekroner Skole i Roskilde fra Stig L. Andersson Landskabsarkitekter. Projektet vandt projektkonkurrencen om den nye skole, men landskabsprojektet bliver ikke realiseret. Stig L. Andersson Landskabsarkitekter blev som ansvarlige for landskabsprojektet nødsaget til at trække sig fra projektet da de ikke kunne sikre at bygherren fik det projekt som han havde præmieret og forventede at få opført. □

Artiklen er en redaktionel samfatning af projektmateriale. sh

I begyndelsen af 1990'erne ændredes kravene til undervisning i Folkeskolen. Med vedtagelse af den nye Folkeskolelov i 1993 blev det slået fast at undervisningens organisering og indhold skal tage hensyn til den enkelte elevs forudsætninger og potentiale.

Følgelig må en nutidig skole rumme tilbud der optimerer elevernes mulighed for fordybelse, fysisk udfoldelse og oplevelse af natur, samarbejde i mindre grupper på tværs af alders- og klasstrin samt såvel projektorienteret som individuel opgaveløsning. Med andre ord en skole der også gennem sin fysiske udformning er i stand til at optage forandringen i sig og imødekomme endnu ukendte behov og krav.

Til en sådan skole hører varierede, oplevelsesrige og stimulerende uderum. Det er belyst og beskrevet i adskillige undersøgelser og rapporter hvor stor indflydelse uderummenes kvaliteter har på elevernes trivsel, fordi det ikke mindst er her de gennem leg og samvær kan udvikle deres fysiske og sociale færdigheder.

Derfor burde der ikke her ske tvivl om at skolegårdens fysiske disposition er højt placeret hos de beslutningstagere (bygherrer) der har ansvaret for at omsætte lovens intentioner til konkrete skoleanlæg. I Folkeskoleloven af 1993 hersker der således heller ikke tvivl om uderummenes betydning, når der klart og entydigt står formuleret at skolens uderum skal inddrages i undervisningen som et aktiv.

Et skud for boven

Med udgangspunkt i resultatet af de tre parallelle projektkonkurrencer som Undervisningsministeriet og Kulturministeriet udså i 1998 må man dog spørge om disse gode hensigter ikke har fået sig et skud for boven på grund af den fremgangsmåde man har grebet realiseringen an på.

Det pædagogiske grundlag for skolernes fysiske rammer var et centralt aspekt i programmeringen og i bedømmelsen af konkurrenceprojekterne. Det fremgår ikke mindst

af at der blev efterlyst nytænkning hos rådgiverne, og at klare succeskriterier indgik som et væsentligt programpunkt i bedømmelsen.

Målet skulle være at skabe sammenhæng mellem pædagogikken og de fysiske rammer ved at ligestille rummene uden for og inden for murene i en rumlig syntese mellem ude og inde. Skolegården - landskabet - skulle udgøre bindeledet mellem de forskellige funktioner og sammentænkes med bydelens øvrige grønne områder til en (landskabelig) helhed. På det pædagogiske plan skulle skolegården være udformet så den kunne indgå i undervisningen på forskellige områder: natur og teknik, miljø, billedkunst og idræt.

I virkelighedens verden forholdt det sig anderledes. Programkravene og visionerne viste sig at være uforpligtende ord. For da konkurrenceprojekterne skulle realiseres, faldt man tilbage til den traditionelle betragtningsmåde hvor skolen først og fremmest er et indendørs miljø, og alt hvad der ligger uden for murene er sekundært. Anlægs-mæssigt, pædagogisk og indholdsmæssigt.

Indearealslobby

Det er tankevækkende. Det er altså lykkedes indearealslobbyen endnu en gang at skævvride både diskussion og beslutninger på trods af at netop problematikken omkring de indendørs undervisningslokaler ikke var identificeret som den egentlige udfordring for fremtidens skole. På trods af

Skolernes uderum:

Ved skolegårdens alt for tidlige afgang

Nekrolog over de gode intentioner i dansk skolebyggeri

Af Stig L. Andersson

at uderummenes andel af det samlede anlægs- og driftsbudget kun udgør en mindre del af den samlede økonomi, viste det sig heller ikke muligt at sikre programkrav og visioner.

I tilfældet Trekroner Skole står man således med et projekt der hverken besvarer de programkrav der var stillet til en samlet løsning med integration af bygninger og uderum, eller løser de specifikke problemer som bygningssiden skal forholde sig til.

Det må vække bekymring. Ikke på bygningsarkitektens eller landskabsarkitektens vegne. Men på børnenes vegne. Det er dem der svigtes fordi fremtidens skole ikke kan tilbyde ordentlige fysiske rammer i overensstemmelse med de erklærede krav og intentioner folkeskoleloven opstiller som forudsætning for en nutidig undervisning.

Teknisk set hænger det sammen med den rådgivermodel man har valgt at gennemføre projektet med. Bygherren gav én rådgiver ansvaret for det samlede budget, og det var - som automatikken foreskriver - bygningsarkitekten. De sekundære rådgivere, herunder landskabsarkitekten, stod uden budgetansvar for deres ydelser og refererede kun til bygningsarkitekten og ikke til bygherren, selv om landskabsprojektet i konkurrencematerialet og -besvarelsen er givet en selvstændig prioritering.

Urimelige besparelser

For Trekroner Skoles vedkommende viste det sig for eksem-

pel at licitationen på bygningsdelen - i modsætning til landskabsdelen - ikke kom hjem, men tværtimod blev overskredet med 40%. Følgelig havde bygningsarkitekten ikke andet valg end at beskære det samlede projekt. Af kontraktlige årsager var han som bygherrens rådgiver nødsaget til at finde reduktioner for at kunne imødekomme kravet om at aflevere et projekt bestående af bygning, landskab, ingeniørarbejder m.m.

I sagens natur har sådanne reduktioner afgørende indflydelse på hele projektets kvalitet. Men det forekommer oplagt at spørge om det er rimeligt og hensigtsmæssigt at de gennemføres over én kam på samtlige dele, når de alene er opstået som følge af økonomiske overskridelser på en enkelt del, nemlig bygningsdelen.

Når dertil lægges at projektets uderum gennemføres med en reduktion på 30% af det oprindelige landskabsprojekt, fristes man til at mene at det er en rigtig skidt forretning som bygherren her har fået. Bygherren må konstatere at skolebygningerne endnu engang får de nødvendige økonomiske midler for at opretholde deres kvalitet på bekostning af uderummene. Han må således affinde sig med at skolegården og uderummene får nådestødet, og vi som ansvarlige for landskabsprojektet bliver nødsaget til at trække os fra projektet, da vi ikke kan sikre at bygherren får det projekt som han

har givet i opdrag efter konkurrencens afgørelse.

Anlægsbevillingerne vil dermed vise sig at være fejlinvesteringer da man ikke får opfyldt de mål der var opstillet for bevillingerne. Det konkrete udkomme vil med andre ord betyde forringelse frem for fornyelse, stik imod hensigt, målsætning og ønsker.

En ny rådgivermodel

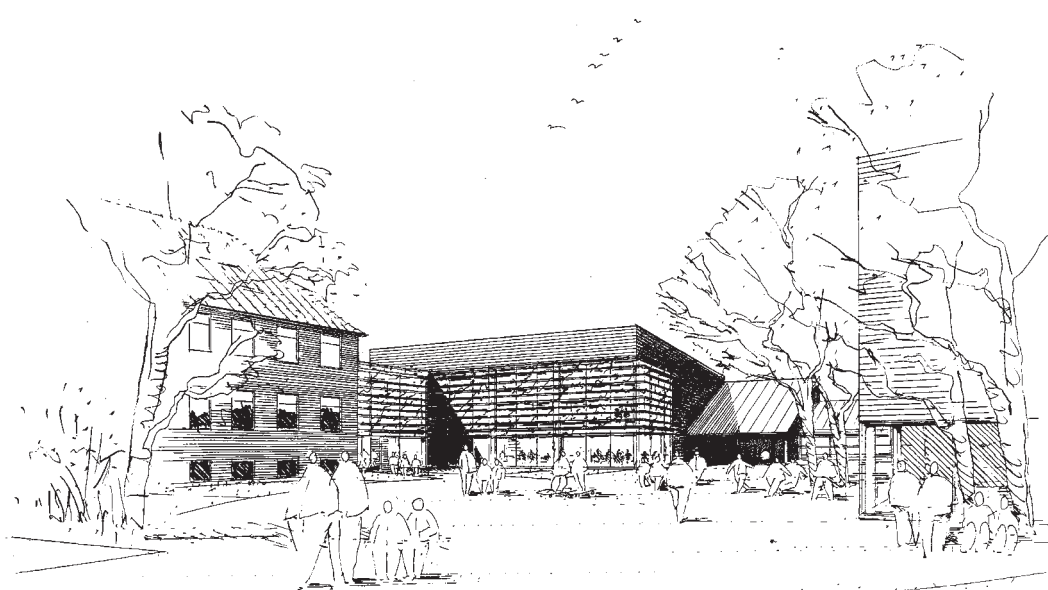
Det er derfor på tide at overveje om fremtidens danske råstof, skoleungdommen, skal lide under en rådgivermodel der grundlæggende har tre principielle svagheder:

Den er gammeldags og refererer til en tid og en forestilling om bygningsarkitekten som den der alene står for Gesamtkunstwerk'et. Hvad værre er: den er ufleksibel og lidet tilpasningsdygtig over for et dynamisk og dialogbaseret udviklingsforløb. Endelig fastholder den bygherren i en magtesløs og ikke-ansvarspådragende position, hvor rådgiverne tvinges til indbyrdes at afklare problemerne i en (økonomisk baseret) magtkamp i stedet for at løse opgaven som bygherrens rådgivere i fællesskab.

Det er langt fra vanskeligt at sikre bygherren det samlede skolebyggeri han program sætter og bevilger penge til. Det kræver blot at de nødvendige rådgivere ligestilles med hver deres ansvar for budget. Bygherrerådgiveren, som bygherren har engageret til at styre opgaven for sig, har samme opgave som før, nemlig at koordinere rådgivernes projekt med bygherrens program og økonomi. Modellen kendes fra andre EU-lande bl.a. Tyskland og Frankrig. Med denne organisation afspejler valget af rådgivermodel ikke bygherrens økonomiske investering. Men programmets indhold og prioriteringer. □

Stig L. Andersson er landskabsarkitekt mdl, maa, og indehaver af virksomheden Stig. L. Andersson ApS Landskabsarkitekter.

I det nye gårdrum med perspektiv mod mod fællesbygningen.

Skolernes uderum:

Vestre Skole i Svendborg

- et eksempel på renovering af udearealerne på en typisk byskole

Af Peter Samuelsen

Byskolen opstod i Københavnsområdet omkring år 1900 og bredte sig derefter ud over landet. I 20'erne- og 30'erne var det som 4-5 etagers bygninger. I 50'erne var det oftest i to etager. Typisk for begge perioder var der udnyttet kælder- og tagetage. I 60'erne og 70'erne kom åbenplan skolerne som for det meste lå i byernes ydre dele. Efter at folkeskoleloven i 1993 blev vedtaget er der kun opført få nye skoler og kun få er renoveret.

Inde i de gamle byskoler bestod friarealerne som i dag af en central asfalkolegård med et eller flere solitære træer, enkelte granitvandposter. Adskillelsen mellem de forskellige årgange skete med en opstribning på asfalten.

Det har ofte været tilfældighedernes præg hvordan skolegårdene gennem tiderne er blevet udformet, og det er sjældent at der har været landskabsarkitekter involveret. Landskabsarkitekterne fik

først en rolle på skoleområdet i forbindelse med skolebyggeriet fra midten af 1960'erne og fremefter.

I dag har sådanne byskolegårde typisk revner, bare pletter og manglende slidlag med store muligheder for nedsivning og forurening af råjorden, hvis da mulden er fjernet. Der kan derudover være olie-tanke i jorden som aldrig er blevet fjernet. Nogle er utætte og for en dels vedkommende er de tømt og fyldt med sand.

Alle kan være enige om at skolefriarealerne skal være varierede, stimulerende og oplevelsesrige. Alle kan være enige om at oplevelsen af de fysiske rammer - eller mangel på samme - kan være en erfaringsbague der kommer til at præge fremtidige holdninger og værdier. Men en renovering og fornyelse af folkeskolernes friarealer er ikke uproblematisk. Friarealerne belastes af tidligere tiders dårlige anlægsarbejder, og mange års dårlig vedligeholdelse som gør det nød-

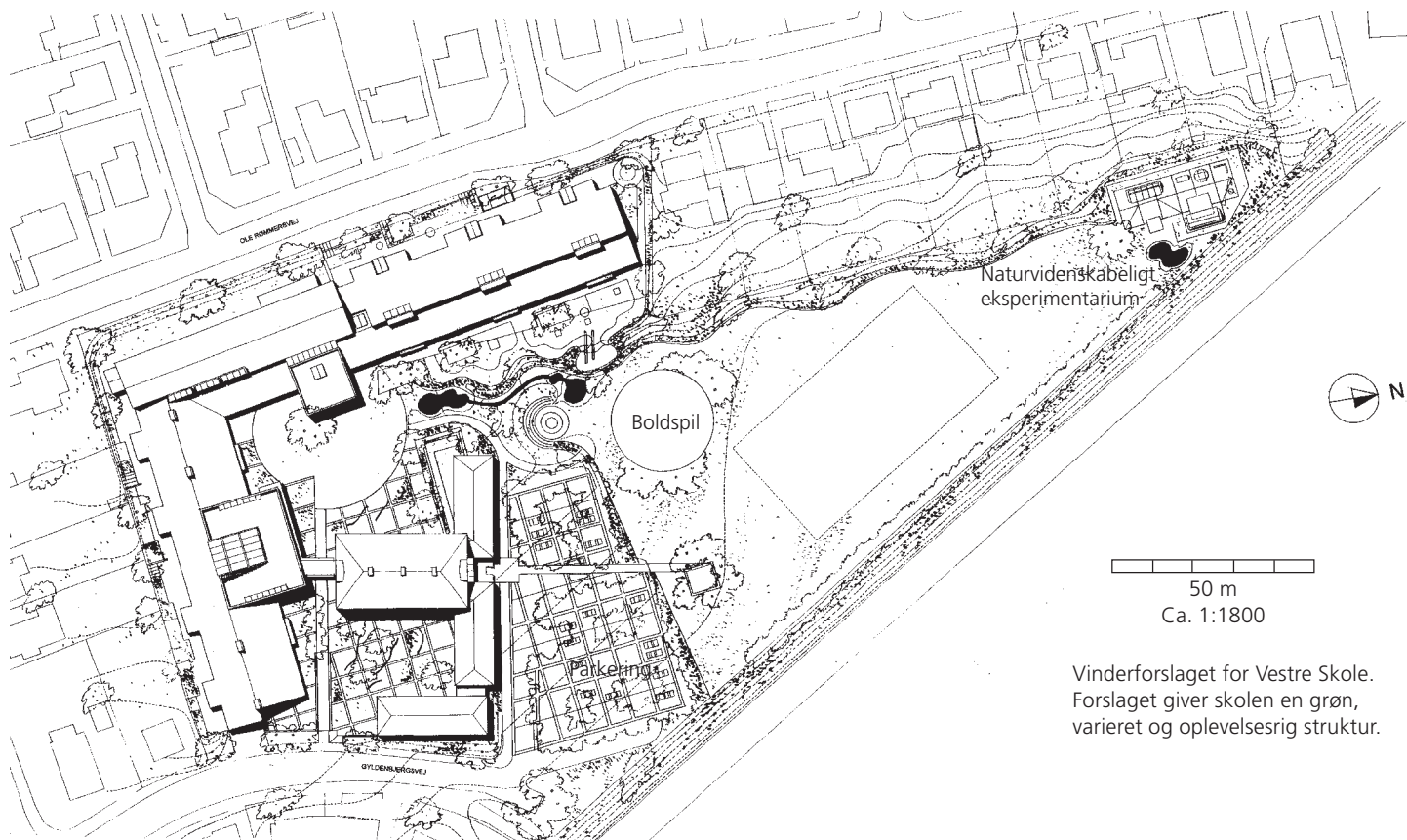
vendigt at afsætte ekstra økonomiske midler før et nyanlæg kan startes.

En typisk byskole

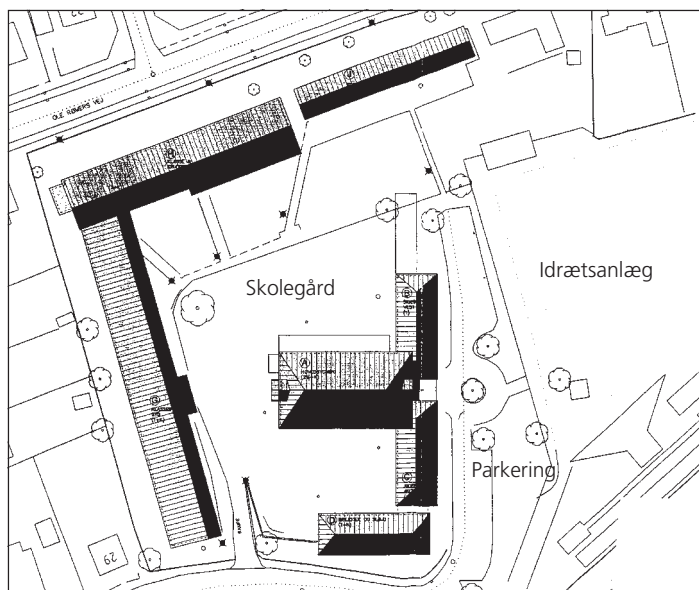
Et eksempel er Vestre Skole i Svendborg. Den fremstår som en typisk byskole i et kvarter af villabebyggelse og enkelte etageejendomme. Den ligger på et begrænset grundstykke med vanskelige tilkørselsforhold. Skolens grund gennemskæres nordøst for skolen af en nyere gennemfartsvej.

Bygningerne består af to forskellige bygningsanlæg. Det ene er en massiv teglstensbygning på 2½ etage med udnyttet kælder med ens sidebygninger fra 1932 og en senere sidebygning fra 1980. Det andet anlæg er to et-etagers bygningslænger fra 1957. Der til kommer tre lette træpavilloner.

Skolens friarealer er typiske fra tiden op gennem 30'erne til vor tid med en stor gennemgående asfalkolegård der senere er suppleret med

Vinderforslaget for Vestre Skole. Forslaget giver skolen en grøn, varieret og oplevelsesrig struktur.

Før renoveringen. En traditionel byskole med markante bygninger og en traditionel skolegård og idrætsanlæg.

legeudstyr foran de lette træpavilloner. Idrætsanlægget, der ligger forsænket i forhold til skolen, har en begrænset størrelse med plads til en fodboldbane samt løbe- og springbane mod øst. Der findes kun få bevaringsværdige træer i området, dog er der en bevaringsværdig flerstammet eg mod nord.

Konkurrenceforslaget

I december 1998 udskrev Svendborg Kommune, Under-

visningsministeriet og Byggedirektoratet en konkurrence om om- og udbygning af Vestre Skole. Det skete i samarbejde med Kulturministeriet en projektkonkurrence under projektet 'Rum Form Funktion i Folkeskolen'.

I konkurrenceprogrammet var der ønsker om tre skoler i skolen, indskoling, mellemtrin og udskoling. Denne opdeling gik igen i friarealerne. Derudover var programmet for friarealerne ikke særlig fyldigt

ud over en række generelle krav: Arealerne skal inspirere eleverne. Der bør være stille områder hvor det sociale liv kan udfolde sig. Der bør plantes træer og buske med frugt og bær. Friarealerne skal udformes så de kan tilpasses og udvikles i takt med ændrede ønsker. Arealerne skal fremme børnenes motoriske evner der skal disponeres for undervisningsmæssige aktiviteter. En lille biotop i den nordlige del må gerne indgå. Derudover var der et ønske om direkte adgang til friarealerne fra faglokaler som indskolings og mellemgruppens hjemmemråder.

Den nye Vestre Skole

Forslaget som det bedste er udarbejdet i samarbejde mellem Rådgivningstjenesten for Skolebyggeri, Arkitekterne Holst og Arkitekterne Andresen. Af dommerkomitéens betænkning fremgår det at landskabsbearbejdningen forbilledligt trækker de grønne arealer ind i gårdummet, og at kurvatur bl.a. optages i et attraktivt amfiteater. Hele grundstykket aktiveres bl.a. med et naturvidenskabeligt eksperimentarium der er bundet sammen med skolen via et vandløb.

For mellemtrinnet indrettes den centrale del til leg og boldspil med mulighed for ophold og anden aktivitet i yderområderne. Desuden indrettes en forsænket værkstedsgård. Udskolings opholdsområde er i den østlige skolegård fortrinsvis indrettet med bænke og beplantning.

Mod syd og vest indrettes opholdsarealer for hjemmemråderne. Længst mod nord et naturvidenskabeligt eksperimentarium. Der bliver opholdsarealer for de enkelte klassetrin med forbindelse direkte fra klasseværelserne.

Bortset fra at parkeringsanlægget flyttes langs kanten mod øst og at eksperimentariet mod nord er fjernet, er projektet gennemført som konkurrenceforslaget lagde op til. Da skolen er i brug, strækker byggefasen sig over flere etaper med en fordyrelse af projektet til følge. Det finere anlægsarbejde udføres i ferierne og anlægsgartnerarbejderne ventes afsluttet, så de kan tages i brug efter sommerferien. □

Peter Samuelson er selvstændigt praktiserende landskabsarkitekt mdl.maa. Han deltog i gruppen der vandt konkurrencen.

Uglegårdsskolen i Solrød

Et eksempel på en folkeskole med gode udearealer

Af Ionee Skovgaard Hoaran

Det kan lade sig gøre at have et velfungerende udeareal ved en skole, også selv om det blev anlagt for over 25 år siden. Uglegårdsskolen er et eksempel på en skole hvor planlægningen skaber et fleksibelt og flerfunktionelt udeareal som er inspirerende og udfordrende for børn både når de leger og bliver undervist. Samspelet mellem omgivelser og bygninger supplerer og støtter hinanden og går op i en højere enhed. Udearealet er blevet et landskab med identitet.

Varieret udeareal

Skolen ligger som en oase i det flade englandskab i Solrød. Skolens bygninger ligger i den østlige og højereliggende del af området som to parallelle strenger med en 7 meter bred kanal imellem. Vandet i kanalen er ca. 20 cm dybt og kommer fra regnvand der opsam-

les fra tagene. Administration og faglokaler ligger i bygningsstrengen ud mod Mosestien. Strengen mod vest er inddelt i tre afdelinger hvor skolens ca. 750 børn fordelt på tre spor har deres hjemklasser.

Byggeriet fra 1974 er en etplansskole i limtræ, og materialevalget både ude og inde er overvejende af træ og andre naturlige materialer. Klasseafdelinger og administration er forbundet med stier langs og over kanalen. En del af stisystemet er overdækket med pergolaer som samtidig opsamler regnvand til kanalen.

Langs mosestien er der cykelparkering, og biler parkerer i det lavereliggende område i syd. Bilister og andre trafikanter mødes slet ikke, og der er ingen trafik på de områder hvor børnene leger og opholder sig i skoletiden.

Der er udgang fra alle klasselokaler enten ind mod kana-

len eller ud mod det store areal i vest. Faglokalerne har udgang til en flisebelagt terrasse ved Mosestien. Mellem faglokalerne er også grønnegårde der kan udnyttes til projekter. Den ene fungerer i dag som et lukket legeområde tilknyttet den ene af skolens fritidsordninger (SFO).

De tre klasseafdelinger er i udemiljøet forbundet ved flisebelagte områder der skaber mindre gårdum mellem bygningerne. Her er der bl.a. sandkasser, legeopstillinger og siddemuligheder.

I vest ligger det store udeareal. Grænsen til de omgivende villaer er en ca. 1,5 m høj vold med træer der dog endnu ikke er store nok til at hindre indsyn. Områdets sydlige halvdel er delt i mindre rum ved hjælp af cirkelformede plantninger af træer og buske som skaber et vildnis med et labyrintisk mønster af trådte stier

og lysninger. Rummene inde i cirklerne varierer meget i størrelse. Det største er asfalteret og har basketmål og bruges en del i idrætsundervisning. I den lidt mindre er der en byggelegeplads som i sommerperioden også bruges af SFO'en til teateropførelser og grillplads. De mindre rum indgår som lysninger i stisystemet og har græsbund. I den anden halvdel af det store område er der græsarealer til bl.a. boldspil og atletikfaciliteter.

Indretningen af udearealet, hvor der er ca. 65 m² pr. elev, skaber mange rum så børnene kan vælge mellem at deltage i fællesskabet eller at opholde sig i mindre rum alene eller få sammen. De cirkelformede buskplantninger giver mulighed for at komme uden for voksnes og andres synsfelt, og der er træer som giver klatremuligheder. Byggelegeplads, utraditionelle legeopstillinger,

Den syv meter brede kanal der deler administration til venstre og klasseafdelinger til højre.

Der er livlig aktivitet omkring kanalen i frikvarterer, hvor der bl.a. fiskes efter salamandere.

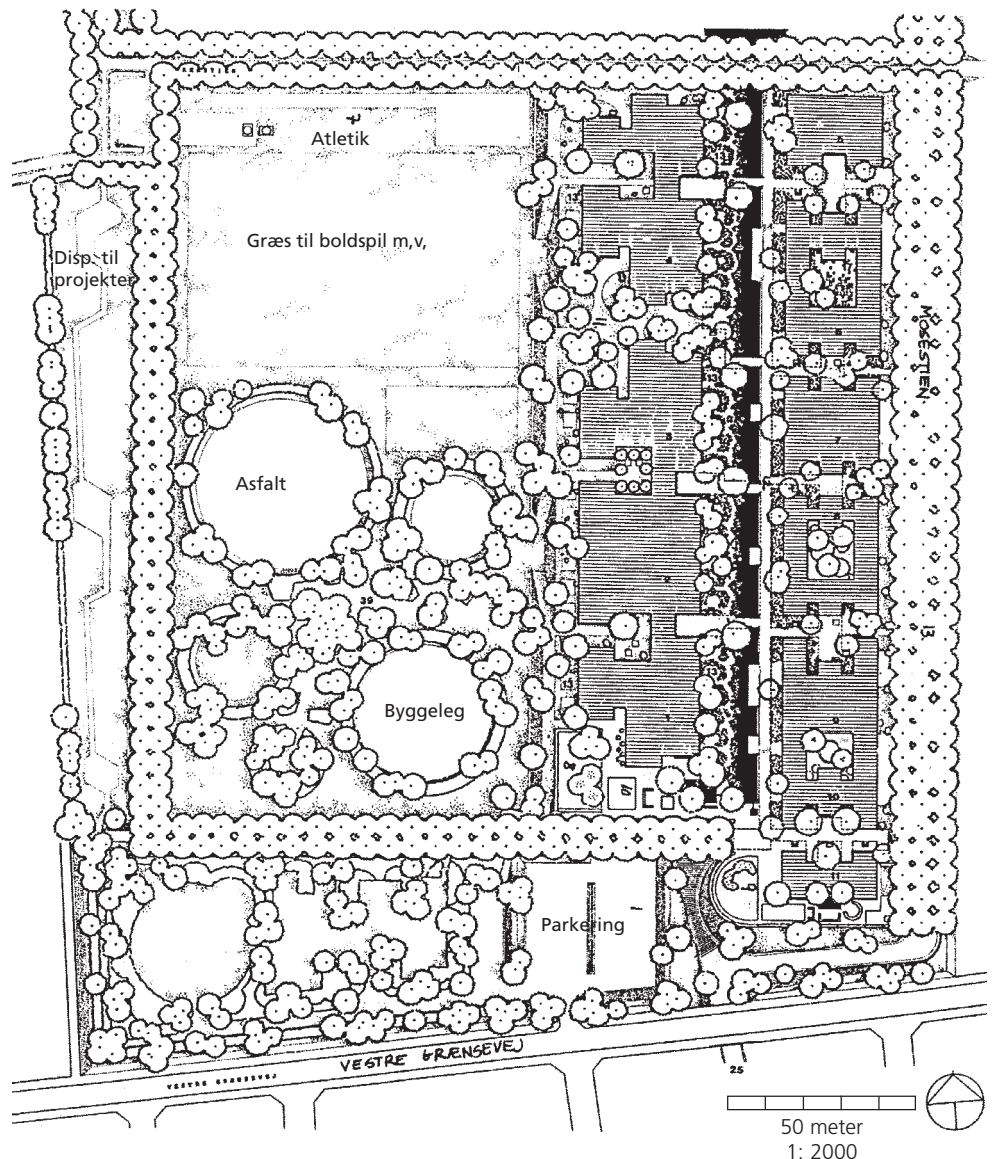
græs og asfaltarealer giver plads til mange former for lege og spil. De enkelte områders størrelse og deres placering er tilpasset anvendelsen så arealet udnyttes optimalt.

Opfattes symbolsk

Identiteten udvikles i samspil med omgivelserne. Fordi børnene bruger meget tid på skolen - hver dag i flere år - spiller den en stor rolle for børnenes identitetsudvikling. Efter hjemmet er det i skolen de får de fleste erfaringer med at opbygge et verdensbillede og lære om sagte og usagte regler for socialt samvær.

I Uglegårdsskolens indre gårdrum ved kanalen er der slet ikke institutionspræg. Rummet er en have hvor der er intimt og frodigt med løgvækster, hvidpil der spejler sig i kanalen og slyngplanter der vokser op ad pergolaerne. Kanalen indbyder til at lege og eksperimentere med vand. Der er let adgang til at fiske i den eller ligge ved den, og den lave vanddybde gør den sikker.

Der er en atmosfære som byder velkommen, og de mange buske giver også plads til at gemme sig. Materialevalget er mest træ der er konstrueret enkelt og robust så det kan tåle børnenes brug og signalerer at det må bruges.

Tegning fra Ionee Skovgaard Hoaran: Analyse og evaluering af skoleudearealer.

Skolens udearealer er udsmykket med kunst. I det indre gårdrum er der opstillet bronzeskulpturer som øger detaljeringsgraden i rummet og forstærker havepræget. På græsarealet er der lavet en skulptur af 48 grise, placeret som en silhuet af en bonde. Skulpturerne bruges til at sidde og lege på og er samtidig en reference til den bondekultur Solrød er opstået af.

I en engelske undersøgelse, hvor børn er blevet interviewet, fremgår det at børnene mener at udearealerne er til for dem. Når udearealerne prioriteres, og der er lagt vægt på at skabe indbydende rammer i det ydre, mener børnene at det er fordi de voksne værdsætter dem og holder af dem. Hvis udearealerne ikke opfylder deres behov for leg, udfordring og samvær, tror børnene at de voksne godt ved at miljøet er mangelfuldt, men at de er ligeglade.

Flere funktioner

Der er mange eksempler på arkitektonisk overskud i den for-

stand at elementer har flere anvendelsesmuligheder og hænger sammen i en overordnet komposition.

Skrænten ud mod boldbanerne har dels til formål at hæve skolebygningerne på grund af en høj grundvandsstand i området. Sammen med randbeplantningen og skolebygningerne ligger boldbanen i læ på det udsatte flade engareal. Volden virker også som 'markedsplads' på et sted hvor børnene har udsyn over kratet og græsset, og kan se hvad der foregår og finde legekamrater. Terrænvariationen gør også volden sjov og populær at løbe op og ned af.

Kanalen er et andet eksempel der ud over at give skolen en stærk identitet har flere funktioner. Man kan lege ved og med den, sidde på kanten af den, og den opsamler regnvand der i stedet skulle drænes bort. Om vinteren når der er frost, er der skabt et legeelement - is - som gør udemiljøet eftertragtet i en tid hvor det kan være svært at få børnene ud i den friske luft.

Afgrænsningen mellem private områder ved hjemklassernes udgange og de offentlige arealer er udført på en simpel og klart med belægningskift. Hvor hjemklasserne vender ud mod krat og boldbaner er der fliser omgivet af græs. Terrassen afsluttes af en rundstok som skaber rumlig afgrænsning, og samtidig er til at sidde på. Klasser med udgang til kanalen afgrænses fra hinanden af buskplantninger som skaber frodighed og som man kan gemme sig i.

Plantevalget er alsidigt så der er variation og intimitet året rundt, bl.a. ved hjælp af stedsegrønne planter, buske med farvede grene og forskellige blomstringstidspunkter.

Mellem administration og faglokaler på den ene side og til klasser på den anden er der overdækket med lette pergolaer. Kontakten mellem ude og inde styrkes når børnene skal 'ud' for at komme på biblioteket eller til sløjde, men med den lette overdækning er løsningen også funktionel. Pergolaen er også med til at dele

det indre kanalrum ved overgangene over kanalen. Hermed skabes en overskuelighed for brugerne samtidig med at udsynet bevares.

Fleksibel organisering

På skolen er der de sidste år fældet og beskåret en del træer omkring bygningerne for at give mere lys og luft. Men de strukturgivende cirkelplantninger på det store udeareal står endnu, og de er med til at skabe ydre rammer hvori funktioner kan ændres og tilpasses de behov der opstår.

Udgifter til drift af Uglegårdsskolen er på ca. 3,50 kr/m² og er ikke dyrere end andre skoler i kommunen.

Skolen er et blandt tre gode eksempler i et forstudie lavet ved Statens Byggeforskningsinstitut. Forstudiet indeholder også et litteraturstudie hvor det er undersøgt hvilke krav der kan stilles til skolers udearealer i dag, så de kan leve op til Folkeskolelovens krav og hvordan de kan være stimulerende og udfordrende miljøer for børn til leg og læring. □

Rundstokkene som afgrænser klassernes egne zoner til venstre er gode at sidde på og giver udsyn over de lavereliggende boldbaner og buskadset til højre. Terrasserne til de enkelte klasseværelser giver mulighed for at inddrage udearealet i undervisningen.

Børns liv genudsendes ikke

De dårlige udeforhold står i vejen for at indføre 'leg og læring'

Af Henrik Vilsbøll

Den antikke græske filosof Platon har sagt at en times leg kan fortælle mere om et menneske end et års samtale med personen. Det har ikke influeret nævneværdigt på udformningen af de danske skolers udearealer.

Ofte ses midt ude i skolegårdens asfaltørken en flagstang med en rund bænk. Der sidder næsten aldrig nogen børn. Det er ren åndelig striptease at sætte sig der ud. Det kræver en ret narcissistisk sjæl. Det kan virke besynderligt at der nogle steder er indrettet legepladser til flere millioner når eleverne praler med at de har en indeordning, så de slet ikke skal ud i løbet af en dag.

Andre steder har lærerne en discountholdning til udearealerne. De sender eleverne ud for selv at få en pause på lærerværelset. Og ude bliver de ydermere overvåget af en gårdvagt hvor alene ordvalget signalerer fængselsvæsen hvor man i øvrigt også taler om gårdture. Visse steder ser man endog lærerværelset placeret som et 'vagttårn' i midten, så de udendørs arealer kan overvåges fra ét sted i centrum. Og ydermere bruges ordvalget 'hvis du ikke er ordentlig kommer du uden for'. Som om det at komme ud var en straffeekspedition. Sandsynligvis stammer lærernes holdning til skolens udearealer fra deres egen barndom og skoletid.

Leg og læring

Hvis vi virkelig mener noget alvorligt med det efterhånden fortærskede begreb 'leg og læring', så skal vi starte med lærerne og få dem til at opfatte legen på en anden måde. Lærerne forbinder skolen med læring. Pædagogerne derimod har oftest en anden indfaldsvinkel til udearealerne. De forsøger på deres side at bringe legen ind i undervisningen fordi de oprindeligt har hentet

deres identitet fra frikvarteret.

Derfor er det at sætte pædagoger og lærere sammen ofte som at sætte grønlændere og afrikanere sammen. De kommer fra hver sin kultur og har så svært ved at forstå hinanden. Indtil man har talt sig ind på hinanden kan man lige så godt droppe al videre snak om indretning og forsøgsordninger.

Den udendørs leg kunne vise hvilke børn der har social kompetence og hvem der ikke har. Derfor bør lærere heller

ikke være gårdvagter, men i stedet iagttagere. De kunne lære meget om hver enkelt elev, og det kunne de bruge i undervisningen. De ville også se at der var børn der legede det samme hele tiden og derved ensidigt fik de samme legekompetencer stimuleret. Her ville den voksne kunne gå ind og igangsætte en leg der havde et andet indhold og som sikrede at de fik nogle udvidede legekompetencer som ville gøre at de f.eks. ville blive bedre til matematik. På den måde vil leg og læring have en mening.

Drenge og piger

Skal legen bruges som iagttagelse for læring, er det vigtigt at vide at piger og drenge leg er meget forskellig. Pigernes lege er ofte meget familierelevante og en 'snakkekultur'. Det betyder ikke altid så meget for pigerne om de kommer i gang med legen, men mere hvem der kommer ind i leghuset og hvem der bliver holdt udenfor. Nogle gange er pigerne så optaget af det at de helt glemmer hvad de skal lege. Det glemmer drengene aldrig. De har produktet i syne og hvis de mister et par drenge i svinget er det bare ærgerligt. Drengene er meget handlingsorienterede.

Disse kønsforskelle kan der ikke ses spor af på legepladserne. Udearealerne er oftest tænkt og indrettet af mænd og bærer derfor præg af maskuline lege. De er handlingsprægede med muligheder for at kravle op og ned og angribe tårne og borge. Der kan være et enkelt legehuse eller halvtags der ligner noget fra Frøstruplejren oven i det ene hjørne. Men i pigers adfærd indgår der ofte besøgslege, så hvis der bor nogen i det ene hus er der ikke nogen at besøge, for der er ikke flere huse. Viden om pigers leg ville

PLANLÆGNING

Når udearealerne skal planlægges er det hensigtsmæssigt at tage udgangspunkt i:

- Økonomiske forhold
- Er området giftfrit
- Områdets beliggenhed
- Let adgang til udearealerne
- Kommunikation med naboerne
- Børns alder og udvikling

FORSLAG TIL AKTIVITER I UDEAREALERNE

- Fælleslege bl.a. med bolde
- Løbe- og kørelege
- Stillelege
- Bygge/graveområder
- Leg med sand-jord
- Leg med vand
- Leg med ild
- Klatrelege og andre bevægelseslege
- Have
- Dyre
- Udendørsværksted

Undersøgelser har vist at boldpladser, huler, vandløb, vandhuller, klatretræer og et kuperet terræn er de steder der er højest vurderet af børn.

gøre at der ville være mindst to huse der ligger tæt op af hinanden.

Hoved og krop

Skolens udeareal burde være et pædagogisk rum der falder harmonisk ind i undervisningen. Udearealerne omkring dagens skoler skal ses som et udtryk for at skolen er ekspert i at adskille hoved og krop.

Der hvor skolens faciliteter er mest velplejede og up to date, er det der gælder hovedet. Skolen er stadig en 'snakkeskole' som underviser til den venstre hjernehalvdel, den rationelle. I stedet burde der være en ligestilling mellem højre og venstre hjernehalvdel. Så

længe man er bedst til at undervise den venstre hjernehalvdel taber man også mange børn og de ender så typisk i obs-klassen.

Skal den anden hjernehalvdel med, så er uderummet oplagt fordi det er ideelt til at stimulere kroppen. For drengenes vedkommende er det særligt vigtigt at stimulere kroppen fordi mange af dem ved skolestarten ikke har så veludviklet et talecenter som pigerne, og derfor kommunikerer de med kroppen. Som den eksisterende skoleform er, får de ofte et stort problem og ender som problembørn. I stedet burde man sige at de er mere motiverede til den ene hjerne-

halvdel end den anden. Her har udearealerne deres helt store force hvis man bare ville udnytte dem.

I skolens mindste klasser er det ikke altid muligt at gennemføre ren indlæring fordi mange børn mangler selvværd og selvstændighed og evner til at kunne samarbejde. De skal først have sociale kompetencer og lære at samarbejde. Den kompetence kan de lære meget bedre udenfor via leg.

Der er behov for meget længere tidsintervaller udendørs, så børnene får leget færdigt. I de korte frikvarterer når børnene akkurat at få legen i gang, så skal de ind igen. Det virker forstyrrende. Det ville

Skal den anden hjernehalvdel med, så er uderummet oplagt fordi det er ideelt til at stimulere kroppen. Hjerneforskere påpeger gang på gang at hvis de store og små muskelgrupper ikke stimuleres, er indlæringen ret begrænset fordi der er en sammenhæng mellem fysisk aktivitet og indlæring

være bedre om de legede en time til halvanden, så de blev færdige. Når de så kom ind kunne de koncentrere sig om indlæringen.

Meget leg foregår mellem polerne orden og kaos. Børnene starter ofte i kaosfasen hvor de skal finde ud af hvem de skal lege med og hvad de skal lege. Derfra bevæger de sig op i ordensfasen. Den ordensfase når de næsten aldrig for så har klokken ringet.

Gennemtænkt plan

De dårlige udeforhold står i vejen for at indføre leg og læring. Tidens modeidéer, hvor der har kunnet stilles alt muligt på udearealerne bare der stod natur foran, har desværre ikke gjort det bedre. En asfalt-skolegård med en træstamme og en bjælkehytte er ikke inspirerende legemuligheder. Naturprægede legeting er fint på udearealerne, men de skal være gennemtænkte og indgå i en helhed der fremmer legemulighederne.

Fag som Natur og teknik bør ligge så der er direkte udgang til udearealerne. Dansk og drama kan fint udføres med store armbevægelser uden-dørs hvor kroppen kan udtrykke de følelser der ikke er plads til indendørs. I matematik kan skolen måles op.

Uderummet burde være si-distillet med inderummet. Det vil fremme ligestillingen mellem højre og venstre hjernehalvdel. Og stimulere muskulturen. Hjerneforskere påpeger gang på gang at hvis de store og små muskelgrupper ikke stimuleres, er indlæringen ret begrænset fordi der er en sammenhæng mellem fysisk aktivitet og indlæring. Med andre ord er fysisk aktivitet en forudsætning for indlæring.

Mange fleksible rum

Hvis leg og læring skal gennemføres skal der være et

uderum der kan forandres af børnene selv. Hvor de har mulighed for at lægge deres egen fantasi og associationer ind. Hvis børnene skal have helhed i form af at opholde sig det samme sted hele dagen, så er det mindste der kan gøres at sørge for at det fysiske miljø kan forandres - også af børnene. Så de får alle de ens ud-seende lokaler væk.

Hver rum skal have sin personlighed så børnene kan inspireres til at tænke: Hvad kan jeg opleve herinde i dag. Og der skal være differentiering mellem små og store børn og deres forskellige aktiviteter.

I indretningen af udearealerne bør de organiske former prioriteres højt. Børn opfatter sig selv i runde former. En rund sandkasse er langt mere indbydende for et barn. Er sandkassen ydermere opdelt i en række rum er der grobund for gode besøgsrelationer. Organiske former giver barnet en mere nuanceret rumopfattelse. Et andet vigtigt forhold er kombinationen af det mobile og det stationære.

Planlæggere har en tendens til at overdesigne udearealerne. Det er ikke altid at der skal så meget til for at skabe et inspirerende udeareal. Kuperet terræn, sten og smadder er simple ting der giver et fint udgangspunkt for leg og er med til at styrke motorikken. Og børnene skal have mulighed for at snave sig til. Udetøj burde være obligatorisk. Beplantningen bør være så rigelig og robust at børnene ikke bliver mødt med et 'pas nu på'. At færdes i beplantninger skal ikke forbindes med negative oplevelser. □

Henrik Vilsbøll er pædagogisk konsulent og indehaver af firmaet Vilsbølls Konsulent & Foretagsvirksomhed.

I skolegården skal den reelle fare elimineres og risikomomenterne indlæres. Sigtet er er børnene bliver medansvarlige for deres ophold i skolegården.

(Foto: Ionee Skovgaard Hoaran)

Skolernes uderum:

Set fra børnenes side

Gode svenske erfaringer med at inddrage børnene i skolegårdens forvandling

Af Susan Paget

Skolegården er et område hvor mange interesser og kompetencer mødes. Børnene ser skolegården som deres. Et område hvor de kan lege frit og bearbejde det de har lært indendørs. Lærerne ser også skolegården som børnenes område. I første omgang som et sted hvor børnene kan rase ud, så de sidder stille i timerne og kan koncentrere sig. Inspektører og forvaltere har også deres krav til hvordan skolegården skal fungere.

I Sverige har mange skoler efterhånden revideret deres syn på skolegården, og undervisning udendørs bliver mere og mere almindeligt. Den generelle erfaring er at skolernes udearealer udformes så de kan fungere over en længere tidsperiode og med skiftende anvendelse og påvirkning. Ofte er det en fordel hvis eleverne inddrages og deltager i formuleringen af visioner og selve skolegårdsbyggeriet.

Ansvar for skolegården

I Sverige er et spændende projekt i gang hvor en række skoler i Uppsala og Lund samarbejder med Sveriges Landbrugsuniversitet. Forvaltere, udførende, pædagoger og børn samles om et projekt om at anvende en skolegård. Det er iværksat ud fra den betragtning at skal skolegården opgraderes så den får en sta-

tus på lige fod med bygningerne og opfattes som en helhed, er det vigtigt at forvaltere, brugere og planlæggere mødes og definerer målene så alle føler sig ansvarlige for deres skolegård.

Børnene har en tydelig fornemmelse for at de har ansvaret for skolegården. Denne ansvarlighed forpligter. Børnene opfatter at de voksne har indrettet skolegården for børnenes skyld. Derfor er skolegårdens identitet vigtig.

Børnene egen vurdering

Undersøgelser belyst hvordan børn opfatter deres egen plads i uderummet¹. De mindre børn har ofte en klar holdning til hvad de ønsker af udearealerne. Derimod har unge mennesker tit svært ved at definere hvad de ønsker. Ofte stemmer børnenes tilkendegivelser ikke overens med de faktiske forhold og de tanker planlæggerne gør sig omkring indretning af uderummene.

Lysthuse, amfiteatre og damme er elementer som børnene mener har betydning i udearealerne. De anvendes også meget i svenske skolegårde. Af andre elementer der er af betydning kan peges på naturprægede elementer som græsmarker og træer, f.eks. i udkanten af skolegården. I det hele taget leger børnene mere

i skolegården hvis der er natur. Naturen i skolerne kan også være vigtig i undervisningen hvor den anvendes som supplement til den teori der læres inde i klasselokalet.

Børn har brug for at grænserne på skolens udearealer er markeret. Det giver en tryghed. Det samme gør rum i skolegården. Rum, hvor der er plads til stilhed, tænkning og leg i små grupper. Men også skjulesteder hvor børnene er i skjul for omverdenen, opfattes af mange børn som attraktive.

Mange børn giver udtryk for at de føler sig utrygge, når arealerne bliver for store, og når der er fare for at cykler, bolde m.v. kan ramme dem. Er idéerne mange, men midlerne små, er det vigtigt at vide at det ikke altid er penge der afgør om man bliver forelsket i sin skolegård. Og så må der tænkes alternativt. Et stor læs kampesten kan f.eks. gøre underværker og give anledning til meget leg.

Prioritering af sikkerhed

Et færdigt legeredskab regner børnene for at være sikkert fordi det er voksentænkt. Det er noget andet med naturlige legeelementer hvor barnet er af den opfattelse at det selv skal definere sikkerhedsgrænserne. Den tankegang ligger til grund for udformningen af

mange svenske skolegårde hvor bl.a. elementer som store træer til at klæbre i og vand indgår. Det er elementer som danskere forbinder med en betydelig sikkerhedsrisiko.

Selvfulgelig skal børnene gøres opmærksomme på risikomomenterne, men deres tilgang til de forskellige legemuligheder bliver en anden når de selv skal vurdere risikoen. Der ligger også meget læring i dette forhold, idet børnene kan overføre denne ansvarlighed til andre af livets forhold.

Den svenske holdning til sikkerhed i relation til børnenes legearealer er meget lig den danske, men i Sverige skelnes i højere grad mellem begreberne fare og risiko. Fare skal undgås og risikoen skal indlæres. At pålægge børnene en ansvarlighed for deres egen situation er også at vise børnene respekt. □

KILDER

- 1) Lindholm, G. (1995): Skolegården - vuxnas bilder, barnets miljö. Movium. Stad & Land nr 129.
- 2) Patrick Grahn m.fl. (1997): Ute på dagis. Movium. Stad & Land nr 145.
- 3) Andersson, M., von Bothmer, S. & Åkerblom, P., (1999): Tio år med skolträdgård. Movium. Stad & Land nr 161.
- 4) Titman, T. (1994): Special Places - Special people, the hidden Curriculum of School Grounds. Learning through Landscapes, Dorking.

Susan Paget er landskabsarkitekt på Institut for Landskabsplanlægning i Ultuna i Sverige. Hun har arbejdet med skolegårde i England og Sverige i over 20 år.